

NECROLOGIA

DE

D. FRANCISCO MARTORELL Y PENYA (*)

Excel·lentíssim Senyor, Il·lustríssim Senyor,
Senyors:

Al honrarme la Junta Directiva de l' *Associació d' excursions Catalana* comissionantme per escriure la necrologia del distingit y malaguanyat catalanista D. Francisco Martorell y Peña, m' imposá un deber molt per sobre de mas forsas, ja que no de ma bona voluntat. Mes aquesta decisió de la Junta 'm proporcioná un medi per pagar mon pobre tribut á la memoria de tant bon patrici y á l' amistat que 'm professá. Essent aquest deber per mí baix tants conceptes inexcusable, no he pogut de cap manera deixar d' acceptar l' encárrech que se 'm confiá. Explicats tals antecedents, no dubto que 'm faré acree·dor á la vostra benevolencia.

Quant un home consagra una gran part de l' activitat de sa vida á un ordre de treballs que han de passar á esser patrimoni de tots; quant aqueixos treballs costan grans sacrificis, molts disgustos y no reportan cap benefici material al que s' hi dedica; quant van encaminats á enaltir lo que té de mes noble y mes admirable nostra naturalesa, se fa sens dubte digne del respecte y del agra·himent dels demés. Y molt deu

LO RENAIKEMENT.—N.º 2.—5 FEBRER 1879.

pujar de punt aquesta gratitut, quant los deixa tots de manera que pugan servir lo mes directament possible pera 'l profit de sos semblants, proporciona medis pera son cultiu y desenrotllament y 'ls deixa á son pais que n' está completament necessitat.

Aixó ha fet nostre malaguanyat catalanista En Martorell, donant un noble exemple que deuria imitar tot aquell que 's trovés ab condicions análogas y 's preciés d' aymador de son pais.

Avans de ressenyar ab pocas paraulas 'ls trevalls á que tan profitosament 's dedicá, dech consignar d' un modo especial son tracte afable y sa extrema amabilitat. Tots 'ls que habian tingut l' honor de relacionarsi, y sobre tot 'ls que molt sovint tenian qu' apel-lar á son auxili per consultar mil duptes que sempre's presentan en los estudis científichs, sortian complascuts de son bon aculliment. No era per éll una molestia, sino mes bé un moment agradable'l poguer donar sa valiosa opinió y posar á disposició del que li consultaba, sas colleccions y sas obras, facilitant aixís d' una manera extraordinaria 'ls estudis á aquells que dedicarse volian á las branca dels coneixements que ab predilecció á éll l' havian ocupat. Y are diré de pas que sols de aquesta manera penosa, abusant de l' amabilitat dels particulars, despres de haver tingut que buscar medis per relacionarshi, es com poden ferse 'ls estudis científichs en los punts que com en nostra capital no existeixen museos d'aquesta classe.

Don Francisco Martorell y Peña nasqué en Barcelona 'l dia 19 de Novembre de 1822. Molt coneguda es sa distingida familia en lo comers de nostra capital y no son menys coneguts alguns de sos indivíduos per los serveys qu' están fent á l' Historia natural de Catalunya. Nos limitarém á indicar tant sols qu' habia exercit la professió del comers y que fou propietari en los 12 últims anys de sa vida, y passarém á ocuparnos de sos trevalls de malacología y d' arqueología, que d' una manera especial interessan al pais per lo qual tant carinyo havia sempre demostrat.

Los primers estudis á que 's dedicá foren 'ls d' Historia natural, essent la malacologia la branca de aqueixa ciencia que mes li interessá, y en l' any 1854 comensá á formar sa molt notable collecció. Ningú duptará un sol moment dels atractius que tenen tal classe de coneixements, no ja baix lo punt de

vista de la bellesa, sino baix lo mes important de la veritat; no en vá posá un autor antich per títol á una obra de con-
quiliología «*Recreatio mentis et oculorum,*» perque desde l'
instant que 'ls coneixements dels sers naturals 's concretin
solsament á la enumeració dels objectes y que 's considerin
sens tenir en compte las relacions que mantenen uns ab altres
sens deduirne las lleys á qu'están subjectes, ab una paraula,
sens que serveixin per la investigació de la veritat, fi al qual
s' encaminan tots los esforços de las ciencias, l' Historia natu-
ral no podrá figurar en lo número de aquestas.

Fou tanta l' activitat que desplegó 'N Martorell, que arribá
á reunir una col·lecció, segons veurém al ocupárnose'n, de
unas 6.000 especies, aixó es, una de las mes importants qu'
existeixen en Barcelona.

Molt l' auxiliaren pera fer un aplech tant notable sos viatjes y
las relacions que tingué ab numerosos y célebres naturalistas,
entre 'ls quals figuran Mr. Cuming, posseedor d' una de las
millors col·leccions qu' existeixen, Mr. Bourguignat, Mr. Cros-
se y 'l doctor Hidalgo, haventli dedicat aquest senyor un
acéfalo, la *Modiola Martorelli*, de la costa de Valencia y
Mr. Bourguignat un gasterópodo terrestre, l' *Helix Marto-
relli*, que 's troba en lo Desert de Sarriá, y un altre fluviátil,
la *Lymnæa Martorelli*, de l' estany de Banyolas.

La Societat Malacológica dels Pirineus Orientals, en vista
de lo molt que 'N Martorell havia fet per aquest ram de l'
Historia natural, l' admeté en 1872 com á soci honorari.

En 1864 comensá la col·lecció arqueológica, y fou tant lo
que l' anaren interessant 'ls estudis que á l' Arqueología 's
refereixen, que 'n los últims anys de sa vida s' hi dedicá ab
entusiasme, segons se fa evident ab sas disposicions testamen-
tarias. Y's compren, dat l' atractiu y la gran importancia dels
estudis d' Arqueología ja que, segons un autor «d' ella 's po-
«den treurer 'ls usos, costums y opinions... fentnos viurer en-
«tre mitj dels antichs, resucitant son estat social, ab sas armas,
«vestits, espectacles, cerimonias, ritos religiosos, funerals, bo-
«das, convits, habitacions, adornos; dónan una forma deter-
«minada á las imatges que s' ha creat l' esperit, á las ideas
«qu' ha tret de la lectura; ompla vuits á n' els textos; sumi-
«nistra á la interpretació inesperats medis de crítica,... 'ns in-
«trodueixen en temps que no tenen cap monument literari.»

Figura entre 'ls objectes per ell reunits, una col·lecció nu-

mismática. No podia menys de possehir, ja que tant serveixen per los estudis arqueològichs, aquestos monuments als quals tant deu l' Historia, aquestos monuments ahont se perpetuan grans fets, retratos de personatjes, vistas d' edificis, characters usats en certas épocas, que á mes d' esser de una materia que pot resistir per temps indefinit á la guerra que li tenen declarada 'ls anys, que no deixan estar may res en repós, reuneixen un altre ventatja que 'ls fá superiors als demés; la de que n' existeixen molts exemplars.

Mes no 's contentá solament ab aqueixos trevalls: en 1868 emprengué 'ls estudis d' Arqueología prehistórica, d' aquesta ciencia que potser está destinada á resoldrer problemas de la mes alta trascendencia, mes que avuy dia porta tant divididas las opinions dels que s' hi dedican, encare que de tots modos pot considerarse com lo llás de unió entre 'ls estudis històrichs y 'ls naturals.

En 1868 va fer un viatge á la isla de Sardenya. De gran interés era per son objecte lo visitár 'ls Nurhages qu' existeixen á mils en aquella isla, d' aquestos monuments tant particulars que no tenen cap semblansa ab los que d' altres punts 's coneixen y que no hi ha avuy dia cap raig de llum que puga guiarnos per la investigació de son origen y de l' objecte á qu' eran destinats. Allí recullí En Martorell gran abundancia de notas que poden esser de gran interés per l' estudi dels monuments històrichs de que tan rica n' es la Isla.

Despres recorregué tota l' Italia, aquest pais interessant baix tants conceptes, ahont tingué ocasió de recullir gran nombre de datos y d' objectes per enriquir sas col·leccions.

Visitá la Bèlgica en 1869, y aquest viatge va esser de gran interés sobre tot per la numismática espanyola. En 1870 recorregué l' Espanya y Portugal ahont tingué ocasió d' enriquir notablement sas col·leccions de monedas y de moluscos, ja ab los objectes recullits per ell, ja ab los que l' hi proporcionaren los cambis verificats ab altres col·leccionistas. L' any immediat de 1871, recorregué novament l' Espanya y recullí alguns objectes d' arqueologia prehistórica.

Havia també estat en la isla de Menorca, ahont visitá 'ls Talayots, aquestos monuments bilitichs tant incomplertament descrits, y dels quals fins avuy dia no se 'n coneix cap estudi serio.

Una excursió en 1875 y un' altre en 1876 verificá en Alcu-

dia en la isla de Mallorca, ab l' objecte d' estudiar 'l teatro qu' existeix en lo camp conegut ab lo nom de Santana. Allí prengué sobre 'l terreno alguns croquis que l' hi serviren per escriurer una memoria que hauria publicat si no l' hagués la mort sorprés mentres s' ocupaba en portar á efecte aquest important treball.

Figuran en sa col·lecció arqueològica, á mes de alguns objectes de cerámica romana, molts altres trovats en la necrópolis de Tarros en la isla de Sardenya; son notables també 'ls procedents d' un Talayot de la isla de Mallorca que está situat en lo camí que conduheix de Pollensa á Alcudia.

Son important aplech numismátich lo forman casi exclusivament monedas qu' interessan á l' arqueologia d' Espanya. Aixís es que n' hi figuran moltes d' Ibéricas y de las diferentas series espanyolas. No hi ha perque dir que las monedas aragonesas y catalanas constituheixen una de las parts mes predilectas de sa col·lecció ja que com á bon catalanista debia interessarli en gran manera tot lo qu' es referia al país que 'l veijé naixer. Molt notables son alguns exemplars inédits de Catalunya y sobre tot, un de Ausona, qu' es l' únich que 's coneix.

En sos viatjes recullí varias monedas de mérit entre las quals hi figura una bona col·lecció de la isla de Sardenya, algunas de las provincias d' Italia en la época que pertanyian al domini espanyol, y moltes y notables dels Paissos Baixos, de la época també en que la nació espanyola habia estés allí son poder.

Molt importants, variats y numerosos son los objectes de Arqueología prehistórica qu' En Martorell habia reunit. Entre ells citarém la rica col·lecció de llansas, ganivets y altres instruments de sílex trovats en Campbarbet-Muy y en Montguillain, en lo departament francés de l' Oise; en Almaden y en San Isidro del Campo.

Y ara diguem quatre paraulas respecte de sa notabilíssima col·lecció conquiliològica, ja que com havem dit, la conquiliología es lo ram de la zoología á que casi exclusivament s' habia dedicat. Per arribar á reunir un gran nombre d' especies d' Historia natural en un país en qu' está tant atrassada aquesta ciencia y ahont tant poch son 'ls que se 'n ocupan, no hi ha dubte que 's necessita una verdadera vocació. Sols aquells qu' han fet en Barcelona tal classe de treballs poden formarse

una idea de la gran dificultat que hi ha en reunir una col·lecció de 6.000 espècies de moluscos, qu' es lo número aproximad dels que possehia En Martorell. 'L recullir las del país en numerosos exemplars, 'l proporcionar-se duplicats d' altres regions, estableixer cambis, adquirir corresponsals, 'l frequent extravío de las remesas, suposan un gasto de temps y de paciència extraordinaris. Recordo que varias vegadas m' havia dit al parlarli de lo que devia haber treballat per reunir tan numerosa col·lecció que «mil espècies son molt fácils de reunir; «que's comensan á trovar las dificultats quant s'arriba á 2000, «y que d' aquest número en amunt lo treball d' anarlas adquirint augmenta ab una gran proporció.»

Mes aquest aplech conquiliològich no sols es important per lo numerós. Las relacions d' En Martorell ab distingits malacozoólechs li proporcionaren un gran nombre d' espècies que tenen lo mérit d' esser determinadas per ells y de moltas de las quals son autors. Tal condició las fá indisputablement d' un valor inapreciable, per quant no hi ha cap género de dupte respecte de sa bona classificació, servint aixís d' excel·lents tipos per comparar.

Se distingeix endemés sa col·lecció per la minuciositat ab qu' están expressadas las localitats de molts moluscos, lo qual contribueix no poch á la exactitut en la determinació dels meteixos y dels que s' hi comparan. Me havia dit alguna vegada parlant sobre aquest particular, que tota espècie que no anés acompanyada ab la indicació de sa localitat precisa, perdía en son concepte una gran part de son valor.

No es menys recomanable la bona conservació dels exemplars, en casi tots los quals s' hi poden estudiar los mes petits detalls, los mes amagats caràcters. Tal circumstancia es sumament útil, ja que serveix per la bona classificació de la espècie y facilita la de aquellas que s' hi comparan.

Molt ben representats tenia lo numerós género *Cypræa* y lo elegant género *Mitra*. Los *Pneumonopomáceos*, que tant se distingeixen per sa delicadíssima y variada estructura, figuran en son aplech en una gran proporció, ja que havia tingut un empenyo en reunirne lo mes gran nombre possible.

No hi ha perque dir que 'ls moluscos terrestres, d' aigua dolça y marítims de Catalunya representan una de las notabilitats de la col·lecció, puig com á bon catalanista, no podia menys En Martorell de dedicarhi sos afanys d' una manera

especial. La major part de las especies recullidas per éll, l'*Helix Martorelli* de Sarriá (de Barcelona) y la *Lymnæa Martorelli* de Banyolas que, segons hi dit li dedicá 'l sabi naturalista Mr. Bourguignat, donan molt valor á n' aquesta part interessant de sos trevalls.

Notable per demés es la série que possehia dels moluscos de Madera, ahont s' hi vehuen representadas casi per una totalitat las numerosas especies que d'allí 's trovan descritas. Poch li falta també per esser complerta á la colecció de l' Isla de Cuba, de aquesta Antilla que posseheix potser la fauna malacológica mes rica, variada y de formas mes elegants y capritxosas de tot lo mon; y tant es aixis, que segons En Felip Poey de l' Habana, 'l Dr. Lluís Pfeiffer, príncep de la Malacologia moderna escrigué que «quant va rebre las especies de la «Vuelta de «Abajo» que posaban en sa colecció 'ls desitjats tipos Orbig-nyans y Moreletians, habia sigut 'l dia mes felis de sa vida.» Las numerosíssimas especies de la brillant é interminable fauna de las Filipinas, represensan altre dels papers mes importants de son aplech, y las raras y típicas formas Australianas, sobre tot per lo que respecte á conquillas terrestres, figuran allí ab una proporció molt notable.

Arribaría á ferme pesat si tingués qu' enumerar y donar una idea de las especies que possehia de las Islas Sandwich, de la China, de la India, de diferents punts del N. y S. d' América y d' Africa, en una paraula, de las regions mes llunyanas y poch exploradas, d' ahont es tant difícil poderse proporcionar los objectes naturals.

Basta y sobra ab lo dit per veure la molta activitat que degué desplegar per poder reunir unas tant notables colleccions.

A tals treballs s' estava dedicant ab entussiasme, per lo qual podia esperarse d' ell molt mes encare, puig que contaba tant sols 56 anys d' edat, si s' hagués prolongat sa laboriosa vida. Mes per desgracia una mort casi repentina, ocorreguda en Barcelona lo 9 de Novembre d' enguany, vingué á sorprendrer'l, privant de son valió concurs al desenrotllament de la Ciencia, per la qual tant carinyo habia demostrat.

No transcorregueren molts dias, despres del de sa mort, sense que 's fés pública y qu' exceités l' entussiasme de tots aquells qu' estiman los adelantos de la Ciencia y 'l bon nom del pais, la noticia de sas disposicions testamentarias, en las que hi há un llegat d' un gran interés sobre tot per Barcelona,

y que prova de la manera mes patent l' extraordinari carinyo que 'N Martorell tenia á la terra que 'l veijé naixer.

En la sessió que celebrá l' Ajuntament en lo dia 22 de Novembre, se llegiren per lo Sr. Secretari d' aquella corporació las cláusulas del testament, que transcribeixo á continuació:

COPIA de las cláusulas del testamento otorgado por Don Francisco Martorell y Peña ante el notario D. Jerónimo Cahúe en 27 de noviembre de 1876, en las que instituyó el legado que en las mismas se expresa, á favor de la ciudad de Barcelona.

«Dejo y lego á la ciudad de Barcelona todas mis colecciones de Arqueología é Historia Natural, junto con los muebles que las contienen, y todos los libros de mi propiedad particular, escludidos los que proceden de mi difunto padre; y á más la cantidad de ciento veinticinco mil pesetas, bajo las condiciones siguientes: Que atienda la misma ciudad, ó sea el Municipio ó Corporacion que la represente, á la buena conservacion de dichos objetos, é inaugure con ellos la creacion de un Museo local público y una Biblioteca auxiliar, pública tambien; y que destine la renta de dicho capital ó la parte de ella que sea necesaria á la fundacion de un premio de veinte mil pesetas, el cual deberá ser adjudicado cada cinco años en el dia de San Jorge, patron de Cataluña, á la mejor obra original de Arqueología española que se presente en el concurso que al efecto deberá organizarse, sea impresa ó manuscrita y de autor español ó extranjero. Serán jueces ó censores en dicho concurso cinco personas idóneas que habrán de elegirse cada quinquenio por el Ayuntamiento ó Corporacion representativa de la ciudad, bajo la presidencia honoraria de uno de sus alcaldes ó jefes. Y al sobrante que cubierto dicho premio restare de la renta de las espresadas ciento veinticinco mil pesetas, quiero que se aplique al aumento de la coleccion arqueológica contenida en este legado.—Quiero que dicha cantidad de ciento veinticinco mil pesetas que acabo de legar, se separe desde luego de mi haber hereditario echando mano del metálico existente y de valores de fácil realizacion, y que se invierta de comun acuerdo entre el Alcalde ó jefe del Municio de esta ciudad, en representacion de la misma, y el que pase á ser poseedor de la casa de Calella, bien sea un individuo de la

familia Martorell. en fuerza de la referida sustitucion ordenada por mi difunto padre, ó bien una persona estraña, despues de estinguida la línea de sustitucion, fijada en el testamento del mismo; cuya inversion deberá hacerse precisamente en una forma que ofrezca todas las garantías compatibles con la legalidad existente en la época respectiva, prefiriéndose en consecuencia la adquisicion de una finca en nombre de la ciudad de Barcelona, si esto fuese legalmente posible; con el bien entendido de que si en cualquier tiempo, despues de adquirida dicha finca, viniese á quedar privada la ciudad ó su Ayuntamiento del derecho de poseerla, bien fuere por causa de desamortizacion ú otro cualquier concepto, es mi voluntad (y así espresamente lo ordeno) que quede nulo y sin valor ni efecto este legado, tanto respecto del capital de ciento veinticinco mil pesetas, ó sea de la finca con él adquirida, como de mis colecciones y libros; todo lo cual pase al que en aquella fecha fuere poseedor de la espresada casa paterna de Calella, bien fuere de la familia, ó bien de una persona estraña que la hubiese adquirido en virtud de compra ú otro título singular, á cuyo fin ordeno, desde ahora para entonces, el correspondiente legado condicional á favor de dicho poseedor, haciéndolo estensivo tambien al caso en que el Ayuntamiento ó Corporacion municipal no cumplierse con las obligaciones que le he impuesto de buena conservacion de las colecciones y libros ó fundacion y continuacion del premio quinquenal que dejo prescrito; en cualquiera de cuyos casos anulo tambien el presente legado y faculto ampliamente al poseedor de dicha casa paterna de Calella, para reclamar é incautarse de todas mis colecciones y libros, lo propio que de la finca, valores ó pertenencias adquiridas en nombre de la ciudad, con el espresado capital de ciento veinticinco mil pesetas; á cuyo efecto. y para el caso que la ley permita la adquisicion á nombre de la ciudad de alguna finca, quiero que esta se inscriba en el Registro de la Propiedad con las condiciones, limitaciones y causas rescisorias determinadas en la presente y anteriores cláusulas referentes al legado de que se trata. Y en el caso de que no fuese posible por la legislacion vigente en la época respectiva la adquisicion de un inmueble, dispongo que el referido capital objeto de este legado, se emplee en papel del Estado, convirtiéndolo en una inscripcion intransferible de la Deuda pública á nombre de la ciudad ó su Ayuntamiento, á fin de asegurar

la conservacion de dicho capital y garantir el cumplimiento de las obligaciones que dejo prescritas, las cuales deberán al efecto hacerse constar en dicha inscripcion.—Prevengo tambien espresamente que si mis albaceas arriba nombrados, por causas ó razones fundadas, las cuales dejo á su absoluta discrecion, considerasen conveniente retardar el cumplimiento de los precedentes legados hechos á favor de la ciudad, podrán aplazarlos por diez años, contaderos desde la fecha de la publicacion de mi testamento; pero en tal caso deberán en primer lugar cuidar durante dicho período de la buena conservacion de los mencionados libros y colecciones; y en segundo lugar deberán separar desde luego de mi cuerpo hereditario en efectivo ó en valores de fácil realizacion el referido capital de ciento veinticinco mil pesetas para invertirlo de un modo conveniente y asegurar por este medio el cumplimiento á su tiempo de los repetidos legados.»

Que aquest llegat ha respost á una de les mes apremiants necessitats de Barcelona, no hi há cap género de dupte. Los estudis arqueològichs y naturals son d' un gran interés, més encara, son indispensables, per aquells pobles que desitjan no anar molt enderrera en lo camí de la civilisació; res ho demostra tant com los museos y bibliotecas auxiliars que posseheixen gran número de poblacions de l' estranger, moltas d' ellas no tant importants com la nostra. Allí troban tots los que volen dedicarse á trevalls d' aquesta classe, medis poderosos que 'ls auxiliari; allí s' instrueixen moltas personas que no d' altre manera se farien cárrech de la gran importancia que tenen aquestos estudis; allí acostuman á coneixer la utilitat dels meteixos á molts d' aquells que avuy dia, quant la casualitat 'ls condueix á visitar una col·lecció particular, dihen moltas vegadas: «Y bé ¿pera qué serveix aixó?», pregunta que dóna lloch á las mes tristas consideracions.

Los efectes que produeix l' exámen d' un museo, 'ls haurá experimentat tot aquell que 'ls hagi visitat ab alguna atenció. Jo recordo 'ls que 'm produhiren las visitas al museo de Bulaq, en lo Cáiro, ahont hi han atesoradas tantas riquezas de la interessant historia de l' Egipte; y verdaderament, aixis com lo trepitjar 'l terreno d' un pais pot donarne mes idea que lo que se 'n llegeigi y veigi pintat, de la meteixa manera la vista d' aquellas momias de personatjes, d' ibis, d' esparvers, de cocodrilos, tant

detalladament descrites en las obras, las estátuas de divinitats, 'ls vasos, miralls, fracments de mobles, escarabats religiosos, scep-tres y emblemas de las divinitats, llantias y tants altres objectes, precisan mes y mes 'ls coneixements adquirits, donant lloch á estudis cada volta mes complerts. ¿Qui será que visiti 'l Museo Nazionale de Nápoli, ahont tanta abundancia hi há de pinturas, estátuas, utensilis, papyrus y moltras altras preciositats arqueológicas trovadas en Pompeya y Herculano; ahont s' hi veu una de las millors col-leccions de vasos qu' existeixen; ahont s' hi admira 'l famós grupo del Toro Farnesi, y lo no menys célebre Hércules Farnesi, que no 'n surti ab ideas mes precisas de las adquiridas avans de véurer'l, que no se 'n porti mes coneixements dels que tenia avans d' entrarhi, que no hi trovi materia llarga d' estudi?

Si necessitat imperiosa es la dels museos arqueológichs, ¿qué dirém dels d' Historia natural? Molt degué tenir en compte En Martorell al fer un tant bon llegat á la ciutat de Barcelona, las vegadas que volia comparar alguna de las moltíssimas especies duptosas y 's trovaba sens saber ahont recorrer, tenint qu' apel-lar en últim cas al auxili de sos corresponsals. ¿Com se esplica que hi haigi qui 's dediqui als estudis d' una ciencia que, sobre tot avuy dia, ha adquirit una tant gran importancia, si no 's posseixen medis, ó ha d' esser de una dificultat extrema 'l proporcionarse'ls? ¿Com será possible trevallar en profit de la Historia natural del país, si cada hu, com aquell qui diu, ha de comensarne de cap y de nou 'ls estudis? ¿Qui duptará un sol moment que trevalls d' aquesta naturalesa, que son aquí poch menys qu' impossibles, hi ha moltíssima mes possibilitat de ferlos en las poblacions ahont existeixen museos públichs d' Historia natural?

Basta ab lo exposat per donar una lleugera idea de las grans ventatjas que reportan los museos públichs y de la moltíssima falta que fan en una ciutat de la importancia de Barcelona. Lo llegat de 'n Martorell ha vingut donchs á donar un impuls poderós á la realisació del plan que hi habia de ferne un en lo lloch ahont hi existeixen avuy dia encara 'ls quartels de la Ciutadela, donánt aixís un motiu d' agraument á tots aquells que de cor s' interessan per lo bon nom de nostra hermosa Ciutat y per la il-lustració de sos habitants.

Nostra Corporació municipal, inspirada ab tals ideas, ha tingut l' acert de perpetuar la memoria d' aquest fet; en sessió

de 17 del corrent aprobá la construcció del Museo ab arreglo al projecte presentat y acordá que portés lo nom de *Museo Martorell* en commemoració del nom de son fundador.

A mes de sas colleccions lega 'N Martorell las obras per ell adquiridas, que forman part de sa notable biblioteca. La falta de llibres y publicacions ahont poguer estudiar tots 'ls coneixements dels diferents autors y las opinions qu' aquestos han emitit, sens lo qual un no coneix 'ls parers y molt menys sab á quin deu atendre's, ó bé si deu formarsen un de propi, es sens dupte la principal dificultat ab que deu topar tot aquell que aquí 's dedica á estudis de la naturalesa del que 'ns ocupa. ¿Quin particular podrà adquirir, per exemple, totas las mils obras que sobre malacología s' han publicat, atés la rarsa de moltas d' ellas per una part, y per altre lo gran cost que suposan, ja pe'l trevall que representan dels autors, ja per lo esmero en la execució de las láminas? ¿Com poder dir si una especie que 's trova en lo pais ha sigut descrita, si no 's té lo que sobre 'l particular s' ha publicat? No hi ha dupte donchs que al disposar En Martorell de sos llibres perque serveixin com á element auxiliar del Museo crea 'l núcleo d' una biblioteca indispensable sense la qual no 's pot ab profit donar un sol pas.

Y are crech oportú 'l fer una objecció á una idea, qu' encare qu' emitida particularment, podria tenir una desatrossa influencia, quant se disposi 'l planteig d' aquesta biblioteca, ja qu' es la opinió d' una persona competentíssima en la materia y no dupto que pot esser consultada respecte del particular. Recordo que un dia, demanantli un amich 'l parer de si convindria l' adquisició d' algunas obras antigas d' Historia natural per la nostra Biblioteca universitaria, respongué que no, perque fora un gasto inútil, ja que la ciencia vá engrandint son camp cada vegada mes; te necessitat de fer novas separacions y per lo tant, las obras antigas quedan arreconadas y no donan cap utilitat. Suposem que fos aixis: llavors 'ns trovariam sempre esperant las que poguessen sortir, y ben segur que no fora aquest un bon medi pera fer 'ls estudis convenientes. Mes no es sols aixó; ¿com se podria fallar de las cuestiones que sempre hi ha respecte de la determinació de moltas especies, sino anant á veurer com son autor las ha descritas y las rahons ab que 's funda per crearlas? Nos trovem á cada pas en que lo qu' un considera com una varietat l' altre ho té com una especie y un ter-

cer ho posa en la sinonimia; lo que aquells miran com á formas qu' arrencan d' un sol núcleo y ho tenen sols per derivacions d' ell, altres ho admeten com á especies ben caracterizadas. Ab aquestas vacil·lacions ab que 's trova la Historia natural, no hi queda altre recurs qu' estar provehit de tots 'ls medis per saber á que aténdrer's. ¿Que las obras antigas d' Historia natural no serveixen? ¿Quin es l' autor que no consulta, no diré á Linneo, ni á Lamarck, sino fins á Plini y al meteix Aristóteles, en una paraula, á tots 'ls que s' han ocupat mes ó menys directament de lo qu' ell vol tractar? ¿Com es que Mr. Moquin-Tandon en una de las millors obras de Malacología que s' han escrit, porta en la bibliografía una llista de mes de mil obras y 'l Dr. Hidalgo en son *Catálogo iconográfico y descriptivo de los moluscos terrestres de España, Portugal y las Baleares* hi té una nota d' autors consultats que l' hi ocupa 174 planas? Ab lo exposat pot veurer's de sobras lo equivocada qu' es la opinió de que no serveixen las obras antigas d' Historia natural y lo molt acertat de la disposició d' En Martorell respecte á la idea de la biblioteca auxiliar del Museo.

No 's contentá nostre malaguanyat compatrici ab deixar elements que facilitessin l' estudi de l' Arqueología y de l' Historia natural. Volgué endemés crear un poderós estímulo perque 's trevalli en profit dels adelantos d' una de las importantíssimas branques dels coneixements á qu' éll 's dedicaba y ab tal objecte fundá 'l premi quinquenal de 20.000 pessetas, que deu adjudicarse á la millor obra d' Arqueología espanyola que 's presenti al concurs que al efecte s' organitzarà. Lo bon resultat que dónan aquestos premis, es per demés ponderarlo: 'ls fets demostren quantas y quant bonas obras existeixen degudas á tal procediment, y no dupto que 'ls estudis d' arqueología d' Espanya tindrán ab lo llegat d' En Martorell un gran medi de adelanto.

Es molt de notar la voluntat expressament manifestada de que 'l dia de l' adjudicació del premi quinquenal ha d' esser precisament lo de Sant Jordi, patró de nostra benvolguda terra; ab lo qual demostra una volta mes son extrem amor á Catalunya. No priva aixó que puguian concorrer al premi 'ls estrangers, puig que segons una hermosa frase de 'n Poey «la ciencia es cosmopolita.» ¿Per qué no ha d' estar agrahit lo pais al estranger que fa trevalls que ben mirat reportan un bene-

fici al país mateix? En nostre concepte, tant amor patri manifestá 'N Martorell ab aquesta disposició, com ab los actes en que mes carinyo havia demostrat á sa terra. Al cap d' avall, lo que 's desitja son bonas obras d' Arqueología espanyolas.

Molt be deu mereixer donchs per la creació d' aquest premi nostre distingit Catalanista, de tots 'ls que desitjem l' adelanto dels coneixements en nostra patria; de tots 'ls que 'ns interese'm perque brilli al costat de las que figuran en primer terme en lo progrés científich.

Vol endemés que 'l sobrant de la renta de las 125.000 pesetas, pagat lo premi quinquenal, s' apliqui al augment de la collecció arqueológica continguda en son llegat, ab lo qual acaba de fer evident lo molt que l' hi interessaba aquesta branca importantíssima dels coneixements. Molt poderós es l' auxili que com á particular, dóna ab aquesta part de la renta, perque dins poch's anys tinguem en nostra capital una rica collecció arqueológica; puig no dupto que tant bon exemple servirá en gran manera á corporacions y á particulars perque contribueixin per sa part á fer lo Museo digne de la importancia d' aquesta ciutat.

La perdua d' un home que deixa tant bona memoria de son pas per la terra; d' un home tant útil á la ciencia y aymador de son país al qual llega lo fruit de sos treballs científichs y un capital auxiliar per l' increment dels mateixos ¿com no será sentida per tots? Gracias á son poderós concurs Barcelona tindrà una de las joyas que mes falta li feyan, una de las mes ricas qu' en nostre sigle pot ostentar, una d' aquellas que mostran ab orgull las poblacions que figuran al cap de la civilització.

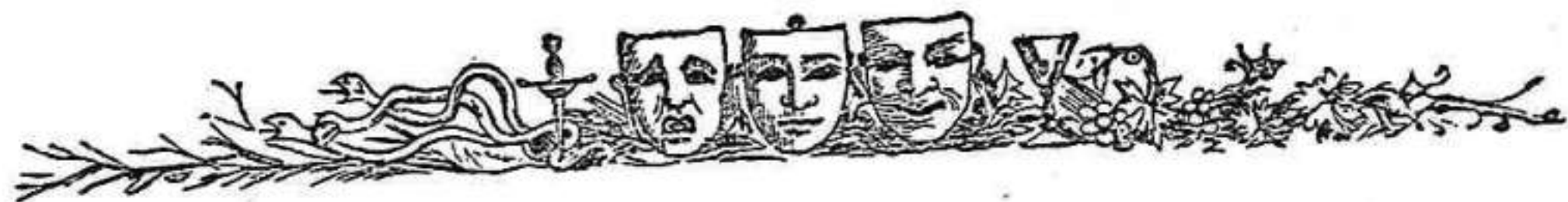
Tots 'ls que tocarán en lo successiu las utilitats d' aquest llegat, tots 'ls que veurán que 'ls fills de Catalunya son considerats pe' 'ls de las nacions mes adelantadas y que 's fan un lloch honrós entre élls, no podrán menys de consagrar un agradable recort á n' aquell que tant poderosament influí en portar á cap una obra que actualment es d' una necessitat imperiosa. Gracias al amor que á son país tenia 'N Martorell podrem acudir, no á contemplar ab gran disgust un temple erigit per Marte, á pesar nostre, no á mirar aquellas bocas de bronso que 'ns amenassaban sempre ab sos vómits de foch y de ferro, no á veurer un objecte degradant, indigne de la humanitat;

sino á admirar sobre sas ruinas un altre temple erigit per Minerva, que 'ns exten carinyosa 'ls brassos y 'ns obra las fonts de la sabiduría, col-locantnos en lo lloch que com á homens nos correspon: al cap de munt de la escala de la Creació.

HE DIT.

* Aquest treball fou llegit en la vetllada necrológica dedicada als catalans ilustres morts durant l' any y celebrada lo dia 20 de Desembre prop passat en lo *Fomento de la Produccion española* per l' ASSOCIACIÓ D' EXCURSIONS CATALANA, la qual nos ha donat galantment autorisació pera publicarlo.

LOS ACTORS DEL TEATRO CATALÁ.

CONSIGNAR que bona cosa de la crexensa y celebritat obtingudas ja per nostra escena provincial se deu als actors es dir una veritat qu' está en la consciencia de tothom y que, per sí sola, motiva y justifica l' oportunitat del estudi que seguirá á est senzill preliminar.

Lo que sí debem confessar es que, donada la bondat del objecte y en vista de que la crítica s'ols ha parlat generalment, sinó sempre, d' una manera secundaria ó accessoria dels actors catalans, ai ocuparse de l' interpretació de las obras estrenadas, se convindrà de segur en la necessitat d' ampliar y enriqueix nostres datos y humils apreciacions, que concretém avuy als principals actors del «Teatro Catalá»,— qual companyia 's distingeix tant per la propia y esmeradíssima eczecució de las obras,—sense negar ni pretendre disminuir los justos títols qu' á la pública consideració tenen altres actors dispersos en companyias de dins y fora d' aquesta ciutat (1).

Que ningú posi en dupte nostre vivíssim desitj d' imparcialitat es lo que tenim dret á esperar y fins á eczigrir, ja que no es mérit sinó compliment del sagrat deber de tot escriptor. ¡Tantdebó tinguésem igual dret pera confiar en que nostre treball será estimat per altrás circunstancias que constituhexen mérits verdaders!

Barcelona Janer 1878.

(1) Al escriure las ratllas que anotém, no estava formada la notable companyia catalana que actúa en lo teatro de Novetats, baix la direcció del cada dia més justament celebrat senyor Tutau, y que, contant ab actors tan estimables com la senyora Moya y 'l senyor Bertran, té en preferent lloch la avuy incomparable primera dama donya Carlota de Mena. Exa companyia ha donat á conéixer un drama de molt mérit, com ho es *Lo full de paper*, de D. Pere A. Torres, alternant las concorregudas representacions del mateix ab altrás produccions dramáticas del repertori catalá general, essenthi molt aplaudida.—Si tal companyia se sosté y prospera, com tot ho fá esperar, nos complaurém altre dia en dedicar algunas apuntacions á sos més distingits components.

Entre 'ls molts noms que poden citarse d' actors catalans á que 'ns referim en lo têt, hi figuran dignament los de las senyoras Juani y Balbina Pi, y 'ls dels senyors Roca (D. Gervasi), Grifell, Ribas, Colomé, Isern y altres quals noms sentim vivament no recordar.

D. JOAQUIM GARCÍA PARREÑO.

I.

A desaparició de nostre Teatro del inteligent y celebrat director y actor D. Joseph Villahermosa, dexá en l' escena catalana un buyt difícil d' omplir. Las condicions espirituals y físicas dels companys de glorias á qui abandoná, impedian una substitució que compensés bonament la falta. ¿Quí retrauria, quí reflectiria, á plaher, aquella serenitat vigorosa, aquella sancera naturalitat, pochs cops defallint, y sobre tot aquell ayre catalanesch ab que interpretava 'n Villahermosa las concepcions dramáticas de la Terra?

Mal se comportaría l' actor catalá que s' ofengués de nostra pregunta y de son alcans verdader: indicaría estar possehit d' una debilitat impropia del verdader mérit, y que no debem anomenar.

La personalitat artística del aludit director escénich y primer galan era tan marcada; estava tan indicat lo treball que li corresponia; se veyá tan principal y tan justa l' esfera de son lluhiment, com ho es avuy, després de llarga y honrosa carrera, la del major número d' actors á qui dedicarém, Dèu volent, nostres recorts en lo decurs del present Estudi.

Mes la necessitat que 's fá lley dejorn ó tart es satisfeta. —Lo «Teatro Principal» d' aquesta ciutat y últimament lo del «Liceo» havían sigut camp honrós de senyaladas vic-

torias pera un actor distingit en l' interpretació d' obras dramáticas castellanas y singular y notoriament en las conegudas ab lo dictat especial de *comedias de costums*, hont l'héroe, generalment alegre, desinvolt y bellugadís, se veu ficat (raras vegadas embolicat ó enredat) en una acció de que sabrían sortírsen, de cop y volta, molts que precisament no fossen tan axerits com éll, pero que l' auditori sol tolerar ja sía que dóna lloch á incidents cómichs més ó menos previstos y apacibles, á graciositats més ó menos punxagudas y á versos més ó menos inspirats y escayents.

Bella fou l' arribada á nostra escena del antich director y galan principal en teatros de primer orde. Tot justament no feya gayre que acabava de conquistarse senyaladas mostrars de distinció al costat d' aquell poderós artista castellá que s' anomenava Romea, haventne merescut confiança tant més honrosa quant menos prodigada.

Los amants y entussiastas de la vida y progrés del Teatro indígena,—batuda de temps l' intemperancia oficial ab nostra literatura dramática,—tornavam á veure aquésta crexent en la llibertat y de la matexa llibertat que no 's podia dexar de reconexérseli; los qu' anyoravam una marcada personalitat,—planyent l' infecunditat de lloables esforços á que venían subjectes, avuy un actor «de carácter», demá un galan jove ó un segon galan;—los que compreniam las dificultats perillosas que debían véncer y 'ls sacrificis á que atemperarse debían los autors pera que llurs composicions no 's malaguanyessen; los qu' observavam, en fí, que l' independencia en la concepció y l' escriure no podia realisarse ó era aventurada á pagarse cara en la realitat; los que presenciavam situació tan anómala, dihém, saludárem y festejárem la decisió del senyor Parreño, ab aquella incomparable alegría que naix d' una gran seguretat en l' esdevenidor.

Prompte vingué ocasió á energullirnos de nostra confiança, y fou ergull dels més llegítims y durables.

II.

«A tot senyor tot honor» diu lo proverbi francés.

Lo poeta dramátich catalá més dominant alashoras,— com dominant es avuy encara, malgrat equivocacions afortunadament menos considerables que sos acerts,— cregué deber seu enllestir un drama pera 'l nou hoste.

L' obra fou aparellada á conciencia; l' anunci d' ella rebut ab simpatía; l' éczit digne, tot ab tot, del poeta, del assumto y del actor.

Podrá atacarse en molts conceptes y censurat ha sigut per alguns lo popular drama de 'n Frederich Soler (Pitarra) *Lo Rector de Vallfogona*, qu' es al que 'ns referim. Nosaltres, prescindint d' apreciacions crítich-literarias, que 'ns farían fer marrada en nostre camí y potser perdre l' esma que 'ns cal, debem manifestar que bella part de la magna victoria obtinguda per dita composició es de lley y rahó atribuhirla al héroe de la interpretació: al senyor Parreño.

Éll presentá y ha reproduhit moltíssimas vegadas, ab sostingut beneplácit del auditori, aquella figura digna y severa com la moral de que reb atractiu y espressió, tendra com un cor verginal, mística é idealisada com concebeix la fantasía, y veuhen alguna volta nostres ulls, l' imatge del verdader, del eczemplar ministre del Redemptor.

Ni un moviment, ni un toch incidental, ni una desarmonía de veu alteran la concepció del malaventurat Vicens García en l' esfera particular hont ha volgut colocarlo 'l poeta dramátich.—L' imaginació de qui escolta l' obra no ha de violentarse gens per' oblidar que la figura no 's mou en limitat escenari, sinó que se la veu dins una atractiva realitat d' acció.—Cada concepte y cada sentiment brolla de un' ánima impresionada y convensuda, y la cadena de sacrificis, fins arribar al trágich ó semi-trágich

del final del poema escénich, es suavíssima y espontánea com lo romiatje de la Virtut.

Se 'ns ocorra naturalment l' inegable y poderós aucsili dels actors que 'l secundan. Semblant observació no con- duheix á deprimir ó rebaxar las qualitats del capdalt in- térprete: quant menos fossen aquestas, més evident apa- rereria 'l contrast ab lo bon acert general. Lo coure entre or y plata apareix més negrós. D' or de lley era 'l talent del nou actor. Ningú hauría dit que passava per una tranzició: tothom haguera cregut, á no estar en antece- dents, qu' arribava després d' una caminata de prova.

No pretenem, ab axó, significar que don Joaquim Gar- cía Parreño s' improvisava com actor catalá y sí sóls com verdader director y primer actor dramátich de nostra es- cena peculiar. Recordaréu, en efecte, las varias represen- tacions que de la bonicoya *Teta Gallinayre*, de 'n Cam- prodon, havia donadas en lo Teatro de Santa Creu, sin- gularisantshi per un ayre molt agraciat y una poética intenció de consumat actor cómich; pero encara que 's tracti d' un catalá y no sembli ben treta la comparansa, aquellas representacions venían á equivaldre á las dona- das en 1861 de la característica comedieta *Una noya com un sol* per la famosa actrís donya Matilde Diaz en l' antich Teatro del Circo. Volem dir que, com estas, no 's consi- deraren espressió de deliberada tendencia vers la escena catalana, ans se conceptuáren mostra d' una capacitat que solicitava y obtenía cert honor de vasta y escepcional, tot fentse paisana y modesta.

Arrivada no era encara l' época de nostra prosperitat teatral, y á esserho, tots nos hauríam fet cabal de la im- possibilitat de sostenir llavoras duas grans companyías de declamació catalana, tenint, com tenía, dret á colocalse devant la nova 'l celebrat actor.

III.

Al drama *Lo Rector de Vallfogona* n' han seguit molts altres, qual direcció y paper principal (corresponent á categoría inferior á ell devegadas, lo que parla en favor del *galan*), ha sigut confiat al senyor Parreño. ¹

Ficsémnos sòls en un, per sa importancia literaria y pèl notabilíssim contrast que 'l personatge de que pren nom fa ab lo d' aquell tan infortunat com popularíssim poeta.

L' actor que tant sobressurt en l' interpretació d' un y altre personatge ben afanyada 's té nostra admiració y ben guanyat nostre respectúos afecte.

¿Quí dupta de que 'l *Ferrer de tall*,—síntesis del element popular en decadent época de nostras municipalitats,—resulta, per tant que se l' ennobleixi, antitèsis del históric Vicens García baix lo punt de veure artistich-dramátich?—Lo Sacerdot es víctima despedintse del mon com un mártir; lo Ferrer es irada víctima que triumfa al capdevall, ab sa energia y sa constancia, de la traició y la perfidia, logrant acorralarlas y véncerlas. Lo Sacerdot esclama, de bell principi, ab alegría irónica, molt més dolorosa que la queixa llagrimejant:

«Jo haig de fer riure; jo só
lo Rector de Vallfogona;»

posant de relleu, ab la frase subratllada, lo culminant de son carácter. Lo Ferrer, també de bon comens, se descriu en virils estrofas, qual tornada trasparente una resolució ferma y decidida de no sufrir ultratjes, sinó de venjarlos:

(1) Recordem qu' ha estrenat ab éczit, entr'altras produccions, *La Dida*, *Lo Ferrer de Tall*, *La Filla del Marxant*, *Lo secret del Nunci*, *L' Agrahiment*, *Lo Plor de la Madrastra*, *Los Segadors*, *La Pageda de Ibiza*, *Lo Contramestre* y *La Fals*.

«Esmola qu' esmola;
fés dagas, daguer;
fés dagas *que passin*
las mallas d' acer.»

Al Rector lo mou y l' inspira la recordansa de Jesu-Crist; al Ferrer la d' un ascendent propi que no sufrí ultratjes, sinó que se 'n venjá ferma y eczemplarment. Lo capellá dú 'l gèrmen de la mort *expiatoria* del *crim* d' haver nascut y viscut artista glorios; lo menestral daguer porta 'l gèrmen de la *redempció* de tota una classe social digna d' alcansar, ab lo cumpliment del Deber, l' usufruyt del Dret.

Tot axó tocant á las individualitats en sí matexas.

Considerantlas en relació ab la gent que las rodeja, lo contrast no s' aminora: creix.

Al costat del Rector hi há 'l Pare ofés en l' honra d' una filla; la Mare desconhortada ab l' assassinat d' un fill, y altres personatjes incapassos de preparar y auciliar qualsevol venjansa.—A casa 'l Ferrer hi veyem un fadrí major (Esquerrá) y un aprenent (Manxayre) adictes al amo, que vetllarán per l' honor del amo y de la pubilla, y que, arrivada l' hora, acreditarán l' un son enginy y sa entremeliadura l' altre,—tots dos llur bondat,—conjurant l' imminent perill y salvant lo bon nom de la casa. La matexa perversitat y'l mateix refinament d' astucia esmersada pèl traydor los hi suministran els medis de fer més grossa, més esclatant y vergonyosa la derrota d' aquell.—Al final del segon acte de *Lo Rector de Vallfogona* 'l públich se sent prés de pantejant temor; tot anuncia dols y tot pressagia que la solució final ha d' ésser afflictiva. La solució que clou l' acte segon de *Lo Ferrer de tall* fa respirar á dojo: lo traydor es pres, tancat; clama y fresseja vanament: ha caigut en las profunditats d' un immens ridícul. La primera evolució y'l resultat primer de la venjansa, ben ensinistrada, no s' han fet pas guar y son terribles. Lo públich entussiasmat, possehit de lo que podriam calificar de frenesí de reparació immediata, prescindeix

de inverosimilituts, alguna d' ellas infantil, y cuida mal-métres los palmells de las mans picant á desdir. Tots nos sentim vindicats en la treta que l' Esquerrá y 'l Manxayre jugan al innoble descendent de la nobilíssima senyora Baronesa.

Ningú, donchs, crech que pot duptarne: lo primer actor que posa vibrants las més delicadas fibras de l' ánima al representar als héroes d' un y altre drama, n' es mestre, per tant que lluyti á voltas ab certa idiosincracia particular en lo modo de sentir y ab certa rebeldía de la memoria, del accent y de la fortaleza corporal.

Ell nos ha obligat á escoltar y á interessarnos vivament; nos ha mogut á somriure, á llagrimejar, á témer y assaborir los mellors goigs, com si ab fi de bé'ns hagués ullpresos. Ha convertit los sentits nostres en directes transmisors de ríchs y variats sentiments. Pensa, estudia y travalla ab fé: coneix sa misió y procura dignament complirla y honorarla.

IV.

Més podria conseguirho si, engrandintse 'ls horisonts de nostre Teatro, los nous *tipos* que se li confessen s'ajustavan natural y bonament á sa actual manera d'ésser y á las incomparables facultats que ha revelat sempre en lo caudal de molts produccions escénicas castellanas.

Posseheix encara, y sembla que may l' haja de perdre, 'l secret de jugar ab los anys com se juga ab els nens: dominantlos de grat ó per forsa. Sembla que s' enamorés, no bé fou major d' edat, de la que tenia, y ningú endevinaría, al aplaudirlo, que conta més de quaranta anys sobre 'ls vintycinch, que té un fill que molts vegadas li ha sigut pare *verossímil* en las taulas: fill que, temps há, representa á Madrid, com trevallá aquí Barcelona, sens que degam retráurel com eczemple de rara precocitat.

Don Joaquim García Parreño val, además, molt com actor perque disposa de conexements no comuns.—Dedicat també á la literatura, las versions ó arreglos castellans que de diversas obras ha escrit,—alguna de las quals ha conseguit numerosas representacions en alguns teatros ¹ —li han proporcionat ocasió d' il·lustrarse y de sorprendre secrets de composició ó de simple factura que li prestan fermesa de conciencia y lo que, en frase matemática, pot calificarse de vivesa y claretat de demostració. Convens perque compren, y compren perque disposa d' ideas adquiridas en un camp hont, per desgracia, espigan molt poch los actors, ço es en los dels estudis de diversos rams de la literatura general.

Per no allargar excessivament aquest article, terminarémo afirmant que las qualitats personals del home atrauen com las del artista, rahó per la qual podrán apendrehi més de quatre que sustentan infundadas y ridículas prevencions absolutas contra 'ls qui, ab tó de despreci, califican de *comediants*, sense pensar que, á milers de vegadas, los acusadors deurían avergonyirse devant dels acusats.

(1) *La fuerza de la conciencia*, *La pompa de jabon* y várias mes també aplaudidas.

Apropósit de tals composicions, no podem resistirnos al desitj de referir un fet qu hem sentit contar al mateix senyor Parreño. Adaptá aquest, molts anys há, á l'escena castellana la pessa cómica francesa *Un tigre de Bengala*. La enviá á la censura de teatros, y resultá que, avans d' ésser aprovada, aparegué la comedia de dit títol (comedia que, com es sabut, ha conseguida gran boga,) rahó per la qual nostre compatrici hagué de donar publicitat á la seva nomenantla *Un tigre doméstico*.—Escusem los comentaris.

D. LLEÓ FONTOVA

I

A teniu la rialleta saltirejant als llabís, aquella rialleta que brota del viu de l'ànima, com brota la flor del viu de la tija; rialleta que prové de la dolsa sahó que no avergonyeix ni perturba, sinó que fa girar els ulls cercantne d'altres ab seguretats de trobarlos tan joyosos com los nostres; rialleta qu' es y será tostemps lo desesperador secret d' autors y actors cómichs.

¿Qui li havia de dir al minyó de quals disposicions, per ocultas y gens traslluhidas may, no feyan cabal sòs companys d' oficina en las del Ingenier civil de la provincia, que ab lo temps los obligaría á maravellarse de llur falta de dots proféticas?—¿Qui havia de dirli al modest graciós *castellá* del Odeon, quan feya del teatro suplement ó complement d' habers, qu' arrivaría un temps en que 'l teatro l' enriquiría de gloria y de profit? ¿Qui havia d' anunciarli que, jove encara, se faría un nom bonich y que, á mitjana edat—en que avuy se troba—hauría conseguida tan certa y crexent popularitat que fòra un temible polítich si arrijava á ficarse á conspirador?

D' ell, en efecte, dirse pot lo que del graciós Mariano Fernandez ha dit un conegut escriptor de Madrid: ¹ «difícil será que, al véurel pèl carrer, dexi desomriure 'l trans-eunt recordant alguna de las comedias en que l' ha aplau-

¹ Eussebi Blasco.

dit.» Y axó es veritat nó perque 'l Fontova del carrer sembli 'l mateix de las taulas: ho es perque 'ls retratos de tota mena han donat á conéixer sa veritable figura natural.

Y ja que tan prompte hem parlat de retratos: hauréu vist potser un quadro especial ab diversas fotografías, qu' es galería de tipos creats per en Fontovä. Donchs triplicant los numerosos que s' hi eczibexen, encara no n' haureu recordada la tercera part. Com don Joan Tenorio, 'n Fontova ha recorregut tota l' escala social... de la *tipografia escénica*. Ha sigut bordegás ros-albino, moreno y blanch; ha sigut baylet entremaliat y guilopo; home de bon regent y vell de norant' anys, de vuytanta, de sexanta, dels que vullau; ha sigut sabi y totxo, xerrayre y mut, geperut y condret, coix y cama-llarch, generós y egoista, rector y escolá, marxant y mercadejat, peninsular é ibizench, cristiá y fins juheu.

¿Qué n' ha tret?—No poch ni gayre! Desmentir un dels aforismes més acreditats: lo de «home de molts oficis pobre segur»; puix los ha fet tots y en tots s' hi ha guanyat la vida com el primer.

Sentírem certa nit una dona del poble que, carregada de bona fe, esclamava al veure 'n Fontova convertit en vell revellit: «Aqueix sí que no 'u fa veure que sia vell: ho es ben de debó.»

La bona dona, de primer, nos feu riure, moventnos, empero, á estimar natural y fundada sa apreciació y cabal l' elogi. Després nos indugué á pensar que, si no coneguessem á 'n Fontova, hauríam participat d' aquella opinió. Reflecsionanthi més, varem convéncens de que l' esclamació consabuda podía generalisarse á casi tots els tipos representats per l' aplaudit actor, nó ja solzament en concepte de l' edat, sinó en altres molts conceptes.

Mes fém la deguda salvetat.

Hem donat un cop d' ull al mosáich de tipos oferts per en Fontova, y ab tants com n' hem trobat no hem vist un carácter: lo de *traydor*.¹

¹ Sols recordém una escepció á esta regla general: lo tipo que representa en *Senyora y Majora*.

¡Traydor!... Axó no: manin altra cosa.

Y no es sóls porque 'ls autors implacables han pres de cap-d' ala al inteligent actor senyor Llimona, com algun temps havian agafat pèl seu compte al conciensut Joan Bertran.

¡Traydor en Fontova! Ni 'ns sabem avenir de que 'ns haja acudit semblant idea. No: 'l públich creuría veure visions ó que 's burlan d' ell, y fòra capás de reclamar lo preu d' entrada y localitat, ampliant la sabuda eczigencia de «tornéume 'l ral que no vull més comedia.»

Per ço 'ls qui diuhen que 'n Fontova es *massa 'l mateix* sempre, s' erran de ple á ple referintse al número, pero no s' equivocan en quant á l' individualitat moral dels personatjes representats. Fa sempre de bon noy, de bon minyó, de bon senyor y fins de bon juheu; y la bondat, per vária que sia en sa manifestació, es sempre la bondat.

Esmentéuho, sinó. Quan no desempenya papers secundaris ó incidentals, y á voltas desempenyantlos y tot, ell sol ésser qui poseeheix lo secret, qui posa 'ls paranys, qui prepara 'l desenllás, qui escarmenta, qui premia, qui arrodoneix. Com que posantlo en mans sèvas, l' argument se posa en tan bonas mans; com qu' es un actor de tría á qui 'l públich otorga tanta voluntat y consideració, l' indicat sistema *providencialista* es comodíssim, com ho es lo de basar en l' adopció d' un fill ó filla,—tan poch freqüent avants y méns avuy dia—una complicació interessant.

Culpéu, donchs, més que al actor, als autors, d' exa aparent monotonía, tot celebrant qu' en recients obras no haja hagut d' ésser en Fontova lo comediant *ex machina*; culpéulo poquíssim ó gens, si tontament no pretenéu una transfiguració impossible per massa radical.

II

Era la nit del 5 d' Abril de 1866.

Lo Teatro del Odeon, vingut tan á menos després, estava plé, á desdir, d' una brillant concurrència, ávida de presenciar lo nou esclat d' una important revolució literaria.

L' autor de numerosas obras cómicas (parodias, saines y escassas comedias, en l' acepció concreta del vocable) havia escrit un drama de títol original, característich y simpátich. L' ansietat era general; la confiança en l' éczit, un puja y baxa. S' esperansava, pero també 's temía, n' obstant lo prestigi del nom del autor y las favorables veus que corrian respecte á la válua de *Las Joyas de la Roser*.

A saber tothom que 'ls elements de l' obra havain sigut inspirats y sorpresos del natural, en la matexa vila d' Hostalrich, lloch de l' acció, potser lo dupte s' haguera reduhit á una expressió mínima, ab tot y 'l cambi radical d' objecte y de procediment á que s' aventurava 'l popular poeta.

S' alsá 'l teló; s' apagá ab insólita vivacitat y enterament aquell remoreig que precedeix y acompanya 'ls primers versos de tota escena primera; lo públich va ferse aviat cárrech de la disposició del escenari, posantse en la de sentir fondo y de bon grat.

La figura del vellíssim «Bernat» s' oferí, de cop, tan interessant y encisadora, s' apoderá ab tal facilitat y vehemencia del cor del públich, qu' encara que 'l drama hagués sofert un fracás, aquella figura hauría restat com personificació acabada de tota una classe y de tota una nissaga catalanesca.

No s' esdevingué la desgracia temuda per alguns y—¿per qué no dirho?—desitjada per altres. Lo drama plagué

desde 'l comens á la fi, y molts de sos passatjes entussiamaren. L' esperit del auditori se dexá guiar dócilment per hont havia calculat l' autor, y 'l tendre, 'l xamosíssim Bernat feu derramar llágrimas y feu somriure, á grat seu, produhint lo bell espectacle de la naturalesa, dominada desd' una gran eminencia, quan per damunt las ténues boyras se rabeja la llum del sol desfentlas á claps en amorós ploineig. Lo bon Bernat, á la fi de l' obra, trobá dos tressors y pogué ben gaudirsen: lo de la gerra de doblas d' or y un altre que no dech explicar, pero que aná crexent en las representacions successivas del drama.

En Fontova s' elevá á la categoría que després d' anys y anys de prova, assolexen pochs. Ja no se l' oblidaría may més.

III

Lo Director y primer actor cómich del «Teatro Catalá» val més de lo qu' ell presumeix.

Algunes vegadas l' hem vist témer ó rezelar devant la necessitat d' encarregar-se de certs papers, pero jamay l' hem vist caure y poquíssimas voltas conservar-se en fals. Lo públich s' ha dignat no tenir en consideració lo que podríam calificar de *pre-modestia* de 'n Fontova.

De ningú s' es dit ab més rahó que conta sos triunfos per obras, y axó que la naturalesa no li ha sigut gota pródiga en la concessió de facultats purament físicas, puix si l' estatura no es de mala mida y 'ls ulls tenen flexibilitat y expressió, en cambi la veu es escassa y fosqueja, impedintli disposar de certs efectes y precisantlo á estudiar y pulir los que li son assequibles. Per ço, quan ha treballat en teatros de més cabuda que 'l de Romea y de condicions acústicas inferiors á las d' aquest, lo públich ha pogut apreciar, sí, la configuració del pertonatje, mes no la boniquesa dels detalls: ha pogut, diría un argenter, ferse cabal de la feyna de troquell, pero no del cisellat.

Dotat de memoria tant com d'intuició, y de finesa d'oïdo tant com de memoria, haureu esmentat que jamay sol descuydarse un vers ni may n'altera cap dels que diu. Se 'l veu tan segur declamant versos com si 'ls llegís. Arriheu á no adonarvos de que 'n recita, perque sembla un home de fácil conversa improvisant á mercé del interlocutor.

Axís com hi há una «eloqüencia de lucso» hi há una «declamació de lucso» en que no arreplegareu may á 'n Fontova, perque aquest se proposa y vol lo que deu proposarse y voler tot artista: fer pensar al públich.

La fortuna crexent ab que travalla deula, sobre tot, á una qualitat que posseheix en alt grau y destrament explota: la de l'observació. Caracterisa y fa caracterisar los personatjes ab propietat esquisida, miniantlos ell molt sens perjudici del conjunt. Encara no ha dit quatre versos, que 'l públich ja está al cas, presentint la mena de gracia que deurá assaborir.

Mes no es á tal género d'observació á la que principalment volém referirnos; volém retraure y alabar, en primer terme, la de carácter íntim: verdadera anatomía ó dissecció moral de múltiples individualitats, ja reunidas ó esgarriadas en nostra societat pintoresca.

Tot sovint apar que 'l celebrat graciós haja disfrutat del privilegi de viure, mellor que 'l mateix *interessat*, la vida que posa en evidencia; y es perque, adicte á la realitat curiosa é interessant qu' ha sorprés, sab realsarla sense mal-métrela, y colorirla en benefici, may en detriment, del dibuix. Es tan fotórafo pera retratar, com artista per' iluminar retratos, no claudicant pel defecte de la generalitat d' iluminadors ó iluminista, qu' es lo de *sonrosar* massa als parroquians á fi de dexarlos contents. En Fontova 's defensa més ab la suavitat propia de tons qu' ab llur escalfada vivesa: més ab la bona lliga de tintas qu' ab los atreviments de contraposició.

Los personatjes falsos, convencionals ó migrats, tractats per ell arriuan á aparéixer acceptables, y es que nos-

tre actor, gracias al caudal d' observació á que 'ns hem referit, los va accentuant, segons convé, escena per escena y acte per acte. Quan l' espectador s' adona de la falsedat, del convencionalisme ó de la petitesa, es quan ja no pot protestarne: quan ja s' ha baxat lo teló.

IV

Hem fet especialíssima menció del «Bernat» de *Las Joyas*, com podríam ferne, en escala inferior, del «Avi» de *La Flor de la montanya* y, dexant la pagesía, ab sos *Alcaldes*, *Nuncis* (ab secret ó sense, etc.) d' infinitat d' altrás interpretacions ménos ó més difícils y acabadas desde qui sab quán. Las indicacions generals posadas al comens escusan las que ara se 'ns ocorran, y aspirém á que més aviat se 'ns tildi per eccés que per defecte de moderació y sobrietat.

No podém, empero, estarnos de commemorar gojosos una de las creacions més gayas y rellevants de 'n Fontova: la del «Benet», l' albino, en *Lo Collaret de perlas*.

¿Qué 'us dirém? Axís com lo beneyt xicot d' aquest drama de forsa exteriorisa s' admiració ab aquell célebre «¡Oh!... ¡Oh!... ¡la petita!», resumím la nostra esclamant ¡Oh!... ¡Oh!... ¡En Fontova! al representárnosel en lo sobredit paper conmovedor y trobat com ell sol, quals versos no deuen passar d' un centená, si es qu' hi arriuan. Prop de vuyt anys han passat desde que s' estrená aquella obra, y 'ns sembla qu' era ahir, ahir mateix que nostra sorpresa y nostr' entussiasme no tingueren límits al contemplar aquell noy tan bellament apariat ab lo pobre «Oriol». Quant diguessem fòra pàlit per lo que voldríam dir. Sentiment puríssim, brillejant com correntera d' aigua en mitjdia d' estiu sota un clar aplech de fullas suaument vibrants; mutisme eloqüent com las frases mes apasionadas y férvidas; moviments saturats de tendresa, manya-

garías vessants d' amor y de sollicitut; naturalisme sempre inspirat y sempre just. Veus aquí nostra opinió d' alashoras y de sempre. ¡Cóm ha de plányerse 'n Fontova de que *Lo Collaret*, que tant se representá, no 's reproduhexi avuy molt y molt sovint!

V

Pera concloure, creyéem escusat discorrer respecte al esdevenidor de 'n Fontova com director y com actor.

En un y altre concepte podém obrir nostre cor á las més agradables esperansas.

Ho hem dit al parlar d' altre actor. Los dominis de l' escena catalana deuen axamplarse, sense perdre sas fesomías, perque axís ho reclama 'l propi instint de conservació inconfundible ab lo d' estancament.

Poch á poch, sinó depressa, totas las virtuts com totas las debilitats y miserias contemporáneas ó históricas, dignas d' esser portadas á nostra escena, irán aparexenthi lligadas ab nostras costums ó radicant sóls en nostre esperit senzillament humá. De semblant varietat, mare del progrés, no será 'n Fontova l' actor que menos deurá alegrarsen: ho sabém de cert. Ell, que no 's sentirá may l' ánima comprimida ó afexugada, no sufrirá may aquella dissort temuda per un gran crítich: no decaurá son talent, no 's denigrará son gust ni morirá sa eloqüencia.

*
**

Més que sia malaguanyant l' anterior final, he de fer constar encara alguns mérits literaris *accidentals* ó *incidentals* de don Lleó Fontova. Es autor d' una pessa en un acte, al menos, titolada *La por guarda la vinya*, representada ab éczit en l' Odeon del bon temps catalá; ha sigut premiat en certámens y si, demanant vénia al rigo-

risme *higiénich* de cert íntim amich seu, avuy per demá escriu poesía dedicada á celebrar «Lo pare amant», «Lo bon pare», «L' amor á la familia», etc., etc., obtindrà de segur altre premi, ab tal de que no busqui fora de casa sèva 'l tipo qu' ha de descriure y fer molt interessant.

(Seguirá.)

JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.

CONFRARÍA DELS CÒRREUS

EN LA CAPELLA DEN MARCÚS

NOTICIA DE UNA COSTUM ANTIGA

propòsit de certa consulta que sens feu per un distingit home de lletres, tinguerem ocasió de averiguar alguns fets sobre una institució casi ignorada en nostra historia, y no remembrada per cap dels historiayres y cronistas que de eixa tractan.

Dit consultant, que figura en la república lliteraria sots lo pseudonim de *Dr. Thebussem*, publicá en un diari de Cadis interessants noticias, que anomena *papeletas bibliográficas* sobre Correus d' Espanya, y montantsen fins el seggle XIII, troba ja en las *Partidas*, ja en memorias de N' Ferrand 4 de Castella, *missatjers* que portaban cartas per encárrech especial del rey ó de altres, trobantne en lo seggle seguent ab lo títol de *arauts*, y mes endavant ab lo de *pehons, recuhers, arrieros*, fins que envers l' any 1490 apár un *Correu major* en lo llibre de Cambra del príncep En Johan, per Gonzalo Fernandez de Oviedo; memoria que dit Senyor estima per la mes antiga referent á correus espanyols.

Res dirém de moltissimas altrás minucias recullidas

per tan eminent erudit, perque no fan á nostre cas; fixant-nos sols en la nota 225 de son Catálech, que diu aixi:— «Capella de Marcús, en Barcelona.—Prescindint de la antiguetat y mérit histórich y arqueológich d'eixa capella, fundada en 1166 per lo rich mercader Barceloní, Bernat Marcús, sots l' advocació de N.^a Sra. de la Guia, cal dir que en son porxet vuy dia existent, avans hi eixia lo rector de l' iglesia pera benehir ab plé ceremonial, segons estaba obligat, als correus que partian de Barcelona. Encara son armas de tal capella un cavaller á manera de correu cabalgant. Crech no hi haurá altre ciutat d' Europa ahont se trobia semblant costúm ó recort postal.»

Doná peu á sa aserció una estampa de N.^a Sra. de la Guia venerada en dita capella, que s'imprimí no ha molt, figurant á son peu la escena de dita benedicció en lo porxo de la anomenada capella.

Tocant al fonament d' aytal noticia, y lo principi d' aytal costúm, versá la consulta ab que nos afavorí y honrá lo Dr. Thebussem, y desitjosos de respondrer á sa confiança, buscárem y trobárem lo que passám a referir.

Ja de prompte, la fundació de la capella den Marcús baix lo titol de N.^a Sra. de *la Guia*, fa sospitar alguna idea de establir un sant patrocini en bé dels viatjants, y tal volta dels Correus. Trovabas' aquella á son comens en los aforas de la ciutat, á un bon tret de ballesta dels Portals de la Plassa del Angel, cap á llevant y en lo lloch d'hont arrancaban camins envers la alta montanya y Fransa. Reforsa nostra sospita la institució de una Confraria dels Correus en dita capella, no sabém per quin temps, pero sí que fou objecte de un privilegi del rey Católich, com mes avant se veurá.

En Pere IV lo Cerimoniós, en los Ordenaments de la sua Cort, de 17 novembre 1344, establí correus per la seguent manera (Colec. de docum. de la Corona de Aragó t. 5 pág. 148): «Com us dels correus sia necessari, negun noy dupte; car cor los prínceps á diverses parts del mon hagen lurs letres endreçar e molts negocis nun-

ciar, los quals per aventura celeritat requeren: covinent cosa es que aquells qui córren pus espeegadament quels altres, les coses damunt dites degen explicar. E així ordenám que correus sien ordinariament en nostra Cort, vint, que les nostres letres trametedores portar degen; guardantse ben que á aquells als quals serán trameses, res no demanen. Deuen encara obeyr á nostres canceller, vicecanceller, protonotari e secretaris scrivans.»

Es natural que 'l rey, avans de crear aquest servey, ja tingúes correus, puig lo us y necessitat d'ells, per lo mateix que en l'ordenament s'expressa, fou de tots temps, y tal volta escorcollant un poch, los trobaríam fins en la Biblia: lo rey en Jaume (lo Conqueridor) n'esmenta sovint en sa crónica. Mes no sols netenian 'ls reys, sino las ciutats, corporacions y altres. La ciutat de Barcelona tenia á Joan Peris de Maella en 1458: per igual temps tenianne la ciutat de Tarragona, los procuradors de Tortosa etc. etc. Així 's desprén de una collecció de registres especialment titulats de *Correu y menut*, que 's troba en l'arxiu de Casa la Ciutat, al qual recurrirém per altres curiosas novellas.

Ara be: perquè desde l'comens de la fundació den Marcús ab nom de *N.ª Sra. de la Guia* (mitjans del XII seggle), no s'pugué destinar per assiento y parada dels correus, que necessariament se plegarian allí al empendrer llargas anadas? Lo nóm significatiu d'aytal fundació, permet estabblirho, y la creació succesiva d'una Confraria, demostra al menys l'existencia anterior de una costúm, ques l'orde grahonat de la major part d'institucions.

Tocant á la Confraría, tenim un document induptable en lo susdit arxiu, y es una letra ó carta que á 20 desembre de 1510 endressaren al rey los Consellers de Barcelona (Registre de letres closes expedides per notaria, de 1508 á 1511). Segueix copia íntegra de tan curiosa carta:

«Al molt alt y excellent Senyor, lo Rey N.ª S.ª—Molt alt y excellent Senyor:—Per special privilegi per Vostra católica Magestat atorgat á la Companyia y confreres de

la Confraria dels Correus, instituhida en la capella appellada de Marchús de aquesta sua Ciutat, entre les altres coses es disposat que tostemp que haurá feta electió de hoste de Correus en los regnes seus de Aragó y Valencia e principat de Catalunya, los Mayorals y Confreres de la dita Confreria se hagen á congregar en la dita capella, y fer nominatió y electió de tres ó quatre persones que á ells serán vistes ydoneas y suficientes per lo dit offiçi, les quals dins dos mesos aprés següents, hagen esser presentades á Vostra Altesa, la qual dels dits tres ó quatre nomenats provehesca hu pera hoste de correus. E segons som informats, vacant lo offiçi de hoste de correus en la ciutat de Ceragossa, los dits maiorals e confreres se aius-taren, e juxta forma del dit privilegi, han feta nominatió y electió de tres persones ydoneas e sufficients per lo dit offiçi. La qual electió presentada á Vostra Altesa, es stat sobresegut en la provisió de una de aquelles, á causa de certa altre provisió que per Vostra Majestat segons se diu, era stada feta del dit offiçi; per hon, per part dels dits maiorals y confreres es stat posat greuge en las Corts generals per Vostra Altesa ultimadament celebrades en la vila de Monsó, y per los provehidors de dits greuges es stat declarat no haver loc greuge, per no constar de la intenció de dits maiorals e confreres, y que lo dit privilegi los sie servat, segons que en los dits privilegi e sententia mes largament se pot veure. E per quant, Excelentissimo Senyor, les dites coses han conort á conservatió y augmentatio de la dita Confreria, á loor y gloria de nostre Senyor Deu y de la sua sacratíssima Mare, y encare á servey de Vostra Majestat: per ço, quant mes humilment podém, supplicám Vostra real y católica Majestat li placia per sa acostumada clemencia, voler manar que lo dit privilegi sie servat als dits maiorals y confreres, juxta séria y tenor de aquell, lo que reputarém á singularissima gracia y mercé á Vostra gran Excelentia. La qual N.^e Sr Deu vulla longament conservar al felicissimo regiment de sos regnes. De Barcelona á XX de deembre any mil sinchcents y deu.—Senyor—Vostres humils subdits y vassalls etc.»

Tenim donchs que En Ferrando otorgá un privilegi á la Confraria *ja instituida* en dita capella, y de la present carta s' desprén que la acció de aquella s' extenia als tres regnes, essent altre de sas prerrogativas proposar *l' hoste de correus* destinat á quisvulla de aquells. Assó argueix una institució notable, un reglamentament prou avansat per son temps, y l' existencia d' un cós general de Correus fixat en Barcelona, y no per exclusiu servey de ella. Mostra ademés la preexistencia de la Confraria ab peu orgánich, si be á defecte de llúm no pot dirse quant comensá.

Pertanyent la capella als Correus, y tenint regularment en ella un prevere que la servís, no es res d' estrany, ans si molt natural, que entre los cárrechs del mateix, que no serian gayres, fos un, benehir als correus en sas surtidas, sobre tot á viatjes llunyans, d' aquells viatjes en que s' diu se necessitava confessar y combregar avans d' empendrels.

Passém á donar algunas altres novas presas dels citats registres de *Correu y minut*, que comensan en lo any 1458. Ja diguerem que en tal fetxa era correu de la ciutat un aragonés, Peris de Maella. Lo mes important d' aytals novas se refereix á salaris y gangas del ofici. Per quitació de sa mesada ordinaria, cobrava á rahó de 2 sous 6 diners diaris. A mes, cobrava salari en sas anadas, puix consta que per una á Caldas de Mombuy rebé 5 sous, comprés salari y lloguer de animal. Mes avant per aportar lettras al rey que s' trobaba en Martorell, empleant dos jornadas en anar y venir, cobrá 11 sous 6. Una expedició á Tarragona costá 40 sous.

Al correu que guanyaba algunas horas sobre sos companys, se li donaba *avantatge*. També s' donaban *albixeres* als portadors de bonas novas (nota de febrer 1464). Lo de la ciutat tenia de plus 100 sous l' any pera cota ó vestit, segons apar de un librament de janer, 1460, y de moltes altres datas successivas.

En 1459 hix un correu appellat *Guillem del asa*, y en abril de 1543 s' en trova altre de peu, nomenat lo *Mal frare* (que sens dupte penjaria los habits á la figuera.)

A un correu qui per janer de 1461 aportá la nova de la detenció del illustre príncep de Viana, donárenli 65 sous. Altre enviat exprés á Castelldefels, hagué per sí y per calcadura, á rahó de 5 sous 6 diaris (juliol de 1464). En cambi altre que á 6 febrer de 1482 aná á Medina del Campo, gastant 20 jornadas entre anada y retorn, cobrá sols 20 florins, lo que s' anota per cosa irregular en un llibre de Deliberacions de dit any.

Los registres mencionats donan altre curiosa nova, y es que á mes de correus hi habia *postas*. Efectivament, en juliol de 1522 se parla de una posta tramesa á Rosas, hont era la Santetat de Nostre Sant Pare Adriá sisé.— Lo nom es lo important, puix com medi de freturosas comunicacions, tampoch era cosa novella, corresponent als *mansionaris* romans, á la *étapas* de Carlomagne etc.

També s' pot traure algun such dels llibres de Deliberacions y Acorts. En 4 agost de 1449 hi ha un requeriment oposantse á certas gracias assignadas, per esser contra costúm, á Melcior Rajadell *Mestre de Correus*. Veus aquí la nova ó noticia que trobém mes antiga sobre eixa institució, confraria ó lo que fos, noticia anterior á la trobada per nostre Consultant, y que suposa un cós ja reglamentat, tota vegada que lo nom de mestre argueix capdalia, y si al mestre anyadim lo *hoste* ó aposentador, queda clar que entre 'ls correus hi habia gerarquías, y de las novas apuntadas se deduheix que n' hi habia no sols de grau, sino de categoria: correus ordinaris y extraordinaris, titulars de ciutats ó corporacions y eventuals, de cavall y de peu etc.

Tot lo dit fa mes y mes verosímil la suposició de que al aixecarse la capella den Marcús, lo servey de correus, sino ja una institució, era cosa organizada.—Al reclamar contra las gracias assignadas al mestre de Correus, s' dona per rahó *esser contra costum*: així donchs, molt avans de 1449 existian aytals mestres, y costúms á ells referents.

Una disposició de 22 juny 1481 indica altra costúm admesa. Lo Consell confirma la de que son correu servís

en ausencias y malalties lo lloch de qualsevulla verguer de la Casa. Nova branca d'organisme digna de atenció: lo correu del Comú penjaba del cós? penjaba de la ciutat? Segurament penjaba dels dos, perteneixent al primer per institut y á la segona com empleat. No altrament podia recorrer's á ell per substituir á sotsmesos de divers cárrech. Y la humilitat d'eixos prova que lo correu, digne sols de substituirlos, pertanyía com empleat al últim linatge d'ells, tot lo mes equivalent als porters.

Podém també consignar que 'ls correus tenian un especial distintiu y vestidura. L'exemplar primer dels citats Ordenaments d'En Pere lo Cerimoniós, era un bell manuscrit ornat de miniaturas, representant als oficials de la Córta. Las mateixas fóren estampadas per Bollandó en sa grandiosa collecció, y una de tantas figura als correus (cursores) aportant al bras esquer un scudet ó tarjeta ab divisa d'Aragó. En alguna part hem llegit que aytal divisa debia esser de las respectivas veguerias.

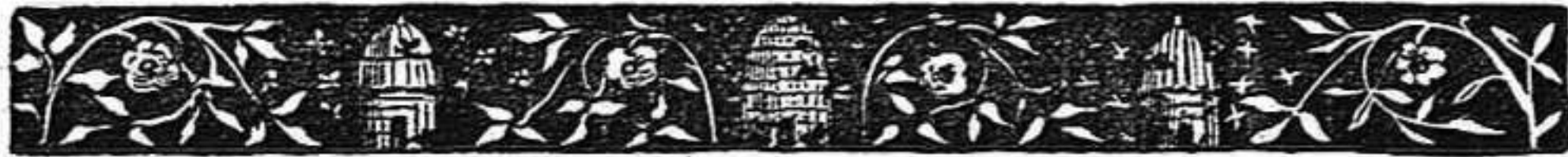
Relatiu al vestit, per deliberació de 4 agost de 1467 se disposá fer al correu cota y capiró enforrat; y per altre de 24 juliol de 1477, se maná donarli roba ab nova divisa, per haber lo Consell disposat se cambiás la tarja ó senyal que aportaba, en ocasió de la vinguda del duch de Calabria. De aqui sembla resultar que la tarja portada al bras en lo seggle XIV, se convertí durant lo XV en un scut ó senyal sobreposat á la roba, formant així lo distintiu del correu de la ciutat.

En lo seggle XVI se l' despatxaba quiscun any per anunciar á S. M. la renovació del personal del Consell; donant eix tal importancia á semblant formalitat, que en 21 de novembre de 1568 disposá anás lo correu per la posta, y no per sas jornadas, com avans era costúm.

Apár finalment que als 20 de octubre de 1616 se resolgué la construcció de una casa propia de Correus, que per molts anys seguí, y ha deixat son nom á algun dels carrers vells de Barcelona.

JOSEPH PUIGGARÍ.

AL TREVALL¹

Labor, prima virtus.

LA lley d' amor ab que la fe cristiana
Ldoná un germá al senyor en lo vassall,
d' alta noblesa per la rassa humana
un títol va crear ab lo trevall.

L' argolla del esclau llensá á la farga
las eynas per forjarne del conreu,
fou d' aquell jorn lo qu' era gram amarga
en xeixa convertit per tot arreu;

Y una llavó ablanintse á cada gota
del suor que aná las campas á regá,
nasqué una arrel, un tendre plansó 'n brota
y l' arbre del trevall florí y graná.

Caigué del front de Céres la corona
de Roma al caure 'l ceptre trossejat,
un crit que fa vint sigles que ressona,
torná als pobles caiguts la llibertat;

Y una veu sobrehumana, al qu' es imatge
de Deu sobre la terra, li va dir:
«De serras y de mars, de valls y platje,
«de tot quedas senyor á ton albir.

«Fecunda ab ton enginy, honra y prospera
«la herencia que del cel t' ha pervingut,
«y teva será un jorn la gloria vera
«si sabs fer del trevall una virtut.»

Y virtut l' en va fer. Las trontolladas
qu' en lo curs de tants segles sufrí 'l mon,
las furias del orgull descadenadas,

¹ Poesía premiada per l' *Ateneo-Casino obrero de Valencia*.

la discòrdia escupint del home al front,
 Res ha fet caure de las mans rugosas
 las eynas del enginy, res ha afosquit
 las rallas y las xifras misteriosas
 que 'l curs de sols y estrelles han seguit.

Mireu, mireu sinó. Xiula y trapida
 lo carro del vapor guanyant al vent
 la veu, tal com lo tró, es de lluny sentida
 y corra més que 'l llamp lo pensament.

Dicta lo seny y 'l bras tot seguit obra;
 domina als elements la voluntat
 y si la mar tots sos secrets descobra,
 l' art, á n' al sol un raig ha arrebatat.

Raig que ve á ser com la besada tendre
 ab que lo pare redimeix los mons,
 espurna d' un volcá que baixa á encendre
 la flama creadora dintre 'ls fronts.

Perque del bell incendi á la llum clara
 pugan al fi coneixers los humans,
 aixís com en la falda de sa mare
 riolers al despertarse los germans.

Sanch nova en cos gastat innoculada
 y alé tan tost diví que 'l bras sosté,
 palanca d' or de terra á cel posada,
 rosa dels vents per qui camina al bé.

Després que Deu al home obrí sos brassos,
 regant ab sanch d' aquesta vall las flors,
 fora ell, qu' hi ha, qu' en amorosos llassos
 apagant odis, agermani cors!

Fora ell, qu' hi ha, que al llibre de la historia
 ab ploma d' or puga estampá 'l seu nom,
 y fins fer aborrible la memoria
 dels héroes que ab espant nombra tothom!

Son bras que torcent llansas formá aradas,
 son giny que 'ls murs antichs mudá en palaus
 y ab máquines de guerra trasformadas
 la planuria del mar omplí de naus;

Mentre arranca valent de las entranyas
 del home, la superbia y lo rencor,
 lo pa de cada dia en las cabanyas
 posa á la taula, ab fraternal amor.

Y com si 'l dó tingués del que sabia
 en mils torná cinch pans, en curt espay,
 d' aquell ab qu' éll nos brinda cada dia
 tothom ne menja y no s' acaba may.

Ni may s' acabarà! Mentre una planta
nudreixi d' una gota de suor,
mentres visca en un cap l' idea santa
que al geni inspira y entendreix lo cor;

Dels veners de la terra la rugosa
ma del obrer arrencarà 'l metall,
bullirà en lo gresol la plata fosa,
treurà espurnas del or lo brant del mall.

Y en àurea copa pel cisell gornida
del art ab las divinas creacions,
com mare de sos fills enorgullida
convidará la Pau, á las nacions.

Y en eix convit, tot temps de benhauransa,
sos besos en la copa al barrejà,
beurán l' amor, lo goig y l' esperansa,
tots los homes que tinguen lo cor sá.

Duras entranyas de foguera roca
tindrán los que rebujen sa dolsor,
Judas será qui al dúrsela á la boca
no deixi fins als llabis muntá 'l cor.

Y aixís com aburrí la impura Roma
en mans de sos esclaus lo fus y 'l mall,
un temps vindrá que del honor del home
será 'l títol mellor lo del treball.

F. UBACH Y VINYETA.

PRIMAVERA

DE vert s' esmaltan los prats,
los arbres també verdejan,
y las ayguas serpentejan
per las voras dels sembrats.

Arreu brotan tanys novells,
lo presseguer trau flors blanques,
mentres saltan per las brancas
los verdums y 'ls passarells.

Trauen poncellas las flors,
las plantas nova brotada,
y brilleja la rosada
descomponentse en colors.

Espiga l' ordi, 'l blat creix.
lo pajés lo camp xercola,
y l' olor de farigola
per tot l' espay s' espargeix.

Y pel bosch, en regadiu,
per secá y en terra campa,
per tot la natura escampa
sas galas, per tot somriu.

Los aucells sens may parar
van fent niu pera sas crias,
y per dintre las masías
tot s' hi veu belluguejar.

Uns bailets desan boscalls
y altres llenya qu' ha sobrada,
d' altres en la portalada
enmanegan los magalls.

De lo lli trauhen lo fil
las pagesetas xamosas,
que 's pareixen á las rosas
primerencas de l' Abril.

Es més blau y pur lo cel,
retornan las aurenetas,
y 'l papelló á las floretas
va xuclant la dolsa mel.

La neu de la serra 's fon,
brilla mes l' astre del dia,
y sembla tanta alegría
com qu' es regeneri 'l mon.

ARTUR GALLARD.

LA NINA DELS ULLS BLAUS

Son com el cel: la tristesa
y dolçor de sos esguarts
com la claror de l' aubada;
sos palpebres núvols blancs.

Sos cabells qu' entrenats voltan
son front tan pur y tan cast,
de romanins ab flors blavas
per sé mes beyls son trenats.

Vora una fonteta plora
y endolça l' aiga ab son plany;
mes que la mel son de dolças
las llàgrimas que ha plorat.

De la fonteta ab las onas
fa de son rostre mirall,
y en lo clar fons de las aigas,
hi veu que sos ulls son blaus.

D' aqueix color cuant somnia
tot ho somnia pintat,
fins l' aiga de la fonteta
qu' al fons rodola del vall.

Encar no hi sab qu' en la terra
sol 'ns consola el plorar;
encara pensi qu' els somnis,
son per sé beyls veritat.

Encare 'n lo breç somnia,
y d' amors no tasta encar
la dolsa mel, sempre dolça
cuant no l' amarga el pecat.

Cuant un jorn taste lo calser
que son plor amplenará,
¡Ben amarch hi haurá de béure'l,
que lo plor es sempre amarch!

Y encar que com el cel sian
sos ulls y sos trists esguarts
com la claror de l' aubada,
¡ya no en vorá tot tan blau!

JOAN B. PASTOR AICART.

LA TAQUIGRAFÍA

La veu humana al naixer se perdia
per l' ample espay, puig res la deturava,
en tant que la cruel Mort arreu segava
y la paraula ab l' home sucumbia.

«¿Perqué no es immortal?» digué est un dia
devant de la Eloqüencia que admirava,
mentres, ab ull ardit, n' afigurava
lo temple del Saber qu' un vel cubria.

Vers éll sens vacilar, un pas ne dona,
romp lo vel negre, ab pas segurs s' hi interna,
y al fi bé son trevall l' éxit corona;

Puig d' éll n' ix, ab llum viva qu' enlluerna:
ploma alada, lleugera papallona
que fá, del home la paraula, eterna.

UN PETÓ

De bon matí venia ma estimada
portant entre sas mans una poncella
de fresca rosa que lluhia bella
formant ab roigs clavells toya agraciada.

Li demaní un clavell y ella enutjada
me 'l negá ab crueltat, ¡oh negra estrella!
mes tant vaig insistir que fugí ella
corrent camps á través atolondrada.

Oh! tal volta fugia presurosa
recordant de sa mare 'ls consells sabis,
pero de prompte li caygué la rosa.

Jo per cullirla oblido mos agravis:
m' abaixo, s' abaixa ella... y ruborosa
m' oferí 'l roig clavell que té en sos llabis.

SEBASTIÁ FARNÉS.

LA

PROTECCIÓ LITERARIA

En aquest títol està constituïda á Barcelona una associació al objecte de fomentar la publicació d'obras catalanas, assegurant á sos autors ó editors la venda d'un important nombre d'exemplars, y de propagar l'afició á nostra literatura, extenent lo cercle de sos aficionats, regintse per las següents

Bases.

1.ª L'Associació será regida per tres individus de la mateixa elegits en Junta general.

2.ª S'adquirirá, pera repartirse entre 'ls associats, un nombre d'exemplars, igual al de aquestos, de las principals obras catalanas que vagen sortint, al preu que 's convinga ab l'autor ó editor dintre dels quinze dias de l'aparició.

3.ª Tot soci al ingressar deu depositar á l'Associació una cantitat igual á la que hi tinga cada hu dels demás associats y obligarse á satisfer mentres formi part de l'Associació la cuota mensual d'una pesseta.

4.ª S'exclueixen del objecte de l'Associació las revistas, publicacions periódicas, obras dramáticas, segonas y posteriors edicions, y en general las obras que 's publiquen en forma de biblioteca ó de colecció, aixís com las que no estigan en tot ó en sa major part escrites en catalá.

5.ª Los socis de fora Barcelona deurán designar lo punt d'aquesta ahont degan deixarse 'ls exemplars y cobrarse las quotas.

6.ª L'autor, encarregat ó editor, que ofereixi una obra á la *Pro-*

tecció literaria, deurá esser forsosament soci de la mateixa durant un any al menys.

7.ª No 's podrá adquirir cap obra que no tinga al menys cent págines en quart.

8.ª Cad' any se passará un estat de comptes y 's convocará Junta pera renovació de la Directiva.

La Junta Directiva de la *Protecció literaria* ha quedat constituïda del modo següent: D. Joaquim Riera y Bertran, D. Jascinto Torres y Reyató y D. Sebastiá Farnés y Badó, secretari tresorer, á qui deurán dirigir-se las suscripcions y correspondencia, carrer dels Archs del Remey, núm. 2, pis 2.

Creyém inútil encomiar la importancia que te per las lletres catalanas la existencia d' aquesta Associació. Recomaném á nostres suscriptors que posin en noticia de tots los catalanistas las bases que la constitueixen puix tant l' interés dels autors com de la Societat está en l' augment de socis. Quants més sigan aquestos més será la rebaixa que pugan fer los autors.

Desde sa aparició ha adquirit las obras següents: *Fantasías*, de D. Felip de Saleta; *Clavé*, de D. Apeles Mestres; *Tradicions del Vallés*, de D. Francisco Maspons; *De flor á flor*, de D. Pau Bertran; *Romancer catalá*, de D. Francesch Ubach y Vinyeta; *Mel y fel*, de D. Joaquim Riera y Bertran; *Flors de Maig*, de varis autors; *Sometent*, de D. J. Coroleu y D. J. Pella; *La Guerra*, de D. Joseph Argullol; *Lo Cara-girat*, de D. Joseph Martí Folguera; *Col-loquis*, de Despuig; *Intimas*, de D. Miquel Palá; *Perlas catalanas*, de D. Artur Masriera; *Barcelona*, de D. Antoni Aulestia; *Quadros en prosa*, de D. Joan Pons y Massaveu; *Teatro catalá*, de D. Joan Maluquer y Viladot; *Odas de Anacreont*, de D. Frederich Rénnyé Viladot; *Escenas de la vida pagesa*, de D. Joaquim Riera y Bertran, y *Cróquis del natural*, de D. Narcís Oller. Totas aquestas obras costan en las llibrerías 138 rs. y la Societat las ha adquiridas per 71 rs.

NOVAS

OM diguerem en lo número anterior, aquesta revista repartirà cada trimestre als subscriptors, un volum d'obras catalanas, estampadas expressament pera formar la *Biblioteca de Lo Renaixement* y degudas á nostres més coneguts escriptors.

S' está imprimint lo primer d'aquestos tomos que perteneix á D. Emili Vilanova y vindrá acompanyat de gran número de grabats alusius al text.

Combats del cor, drama últimament estrenat en lo teatro Romea y degut á la ploma de D. Miquel Draper, es, segons tením entés, obra escrita ab molta anterioritat á sa representació y á la de *Misteris de familia*, del mateix autor y tan justament celebrada. Casi no fôra necessari dirho pera compendreho aixís, desde sas primeras escenas. Acció, caràcters, desenllás, recursos escénichs, recordan al menos observador los procediments y manera de nostre teatro de vuit ó nou anys passats, y causan la impresió de lo trivial y conegut al espectador del dia. No podém menos d'aplaudir, no obstant en la obra las qualitats de diálech y versificació y algun passatge molt recomanable que revela las condicions mostradas per son jove autor en la producció posteriorment escrita pero anteriorment posada en escena.

En la darrera quinzena ha passat á mellor vida la Sra. mare del conegut escriptor Sr. Miquel y Badia al que acompanyém en son just dolor.

S' ha allargat lo plasso del Certámen obert per la redacció del *Nunci* fins á las sis de la tarde del dia 1.er d' Abril.

Ha sigut nombrat soci honorari de la «Associació Catalanista d' excursions científicas» D. Manel Milá y Fontanals, lo qual s' ha encarregat del prólech que deu acompanyar á la obra titulada «Album pintoresch monumental», que ab tan bon acert ve publicant la dita Associació.

Lo dia 26 del corrent s' estrenarà en lo teatro de Novetats lo drama original de D. Antoni Ferrer y Codina, titulat *Un manresà de l' any vuit.*»

L' erudit escriptor D. Marcellí Menendez Peñayo té en premsa á Madrid, una nova obra, titulada: *Arnaldo de Vilanova, médico catalán del siglo XIII.* Es aquest un ensaig históric seguit de tres opúsculs inédits d' Arnau y una colecció de documents referents á sa persona. Formará un tomo de 320 planas.

Se troba entre nosaltres lo jove y ja celebrat artista pensionat á Roma, D. Enrich Serra, que ha vingut de pas á visitar á sa familia y á sos numerosos amichs.

Lo dijous y diumenje próxims tindrán lloch en los teatros de Novetats y Espanyol, los estrenos de dos pessas titoladas *L' armari misteriós* y *Lo fill del oncle*, del Sr. Palá la primera y del Sr. Artau la segona.

La guerra civil es lo títol d' un drama catalá, en quatre actes, qu' están acabant dos coneguts escriptors d' aquesta capital, destinat á un dels teatros del passeig de Gracia.

En l' *Ateneo Barcelonés* venen celebrantse tots los diumenjes al dematí conferencias endressadas á nostres obrers. Molt d' aplaudir es l' idea dels elocuentes y distingits conferencians, emperó més ho fòra encara, si rompent d' un cop la vella rutina se dirigissen á la digna classe trevalladora en llengua catalana, per ells més ben parlada y per los oyents més ben entesa. En la última celebrada, qu' estigué á l' altura de las anteriors, sent com totas molt aplaudida, D. Joaquim Riera y Bertran comensá planyentsen en aquest mateix sentit. Es de doldre que sa excessiva modestia l' impedís á nostre company de catalanisme ser ell qui donés l' exemple als successius conferencians.

Las dos societats bassonas que ab lo títol de *Associació catalanista d' excursions científicas* y *Associació d' excursions catalana* tenen vida en aquesta ciutat segueixen cada dia ab mes entussiasme sa propaganda.

La primera d' aquestas societats ha celebrat entre altres excursions importants las últimament fetas á Poblet, Reus y Tarragona, á Centellas, Sant Martí de Centellas y castell d'aquest nom á la Torre Pallaresa y á Badalona; ha celebrat una sessió solemne en lo saló de concerts de casa Bernareggi ahont se llegiren escullits traballs de distingits escriptors y 's feren sentir selectas pessas musicals eczecutadas per reputats professors; y ha obert una série de conferencias habent tingut lloch ja las de D. Eduard Tamaro sobre Arqueología, las de Antoni Aulestia, Literatura catalana antigua y la primera de D. Joaquim Riera y Bertran, La literatura catalana moderna.

La altre d' aquestas associacions ha efectuat excursions profitosas á Vallvidrera, á Tamarit, Altafulla y Sepulcre dels Scipions, á Sant Adriá de Besós, á Sant Geroni de la Murta, á Tarragona, á Caldas de Montbuy y Mollet, á Sant Sadurní de Noya, Subirats y Ordal y altres; celebrá una sessió pública y solemne pera honrar la memoria dels catalans ilustres morts durant lo darrer any, llegintse traballs en prosa y vers de distingits escriptors; y vé donant també una serie de

conferencias degudas las ja celebradas als Srs. D. Bonaventura Ribas y Quintana, Consideracions morals sobre la mort dels martirs de Barcelona sacrificats en 1809, á D. Honorat de Saleta, Barcelona sitiada pels francesos en l'any 1697; á D. Gayetá Vidal, Consideracions sobre la literatura popular de Catalunya y á D. Francisco de P. Benessat, Consideracions sobre las transformacions y 'l transformisme.

Perteneixent de cor nosaltres á las dos associacions sols tenim paraulas per elogiar la seva activitat y bon zel en profit de l' idea catalanista.

Ab aquest número comensém la publicació del bell treball crítich de D. Joaquim Riera y Bertran *Los actors del Teatro Catalá* que ha sigut premiat en lo certámen de *La Renaixensa*.

Lo erudit catedràtich de anatomía en la Facultat de medicina de Barcelona D. Joseph de Letamendi ha sigut trasladat en virtut de concurs á la cátedra de Patología general y Anatomía patológica de Madrid.

Voldriam que la cabuda d' aquesta Revista 'ns permetés traduhir íntegro lo elocuent discurs ab que feu sa presentació en lo Colegi de Sant Cárlos: en la impossibilitat nos concretarém á estampar lo párrafo que nosaltres mes aplaudim per l' amor qu' en tot ell s' exala per Catalunya.

«Llavors, potser, consentint al meu cor un llegítim desfogament del sentiment provincial, precisament en moments en que per circunstancias superiors á ma voluntat, he degut arrabassar jo mateix las fondas arrels que 'n mon país he anat trayent per mitja centuria, m' hauria esplayat cantant las tradicions essencialment catalanas d' aquest Colegi de Sant Cárlos; y al recordar al insigne Virgili, fundador d' aquesta Escola, á despit del protomedicat de Madrid, y ab un capital de 30,000 duros (que llavors valia per 300,000) procedents dels fondos propis del Colegi de Barcelona, y al recordar al célebre Gimbernat á quals esforços se deu la construcció en gran escala del actual suntuós edifici; y al recordar al ilustre Castelló, que posant son gran valiment en la balansa de sos nobles desitjos estengué 'ls fins d' aquesta escola elevantla á la categoría de Colegi de Cirugia médica; y al recordar al brillant é infatigable Mata que ab tanta diligencia li pogué donar lo carácter de facultat reunida de Ciencias Médicas; y al recordar, finalment, á Drumén, á Frau, á Gener y á tants altres moderns, entre quins sobresurt l' eminent Hysern, que per dicha nostra viu encara, y rebotant d' energia física y juventut moral, al insigne fisioloch y cirugiá, digne émul dels Argumosa y 'ls Sanchez Toca á quí, entre otras reformas deu nostra facultat la trascendentalíssima divisió de la ensenyansa de la Anatomia clássica en dos cursos..... alrecordar, repeteixo á tots eixos ilustres paysans meus, pares uns, padrins altres d' aquest colegi hauria lograt infundir á vostés lo convenciment que en mi sobrehix de que si soch foraster á Madrid no dech tenirme per tal en San Cárlos y de que en ma traslació, á semblansa dels antichs pares de las órdes monásticas, no he fet mes que passar del convent de la meva órde del carrer del Cárme de Barcelona, al convent de la meva órde del carrer de Atocha de Madrid ¡Aixís pogués en aquesta casa portarhi jo lo tant de la gloriosa contribució que al entrarhi m' imposa la tradició augusta de mos egregis antepassats!»

Aixís parla 'l Sr. de Letamendi; y nosaltres tenim la convicció de

que ell hi portará lo tant de gloriosa contribució que l' imposa mes que tot la seva brillant carrera.

Actualment crida la atenció en Roma la numerosa colonia de artistes allí establerts que parlan la llengua catalana. De las noticias que hem pugut recullir resulta que n' hi ha 19 de Catalunya, 5 de Valencia, 4 de Andalucia, 2 d' Avila, 5 de Castella la Nova, 4 de Castella la vella y aixis seguint de las altres provincias en escás número.

S' está imprimint en la ciutat de Vich una novela catalana de costums del sigle xv, escrita per D. Joaquim Salarich.

Lo felibre provensal Teodoro Aubanel ha tingut la galanteria de remetrens un exemplar de son discurs pronunciat últimament en la assemblea general de Arles del 29 del passat Desembre. Com en totas las obras de tan il·lustrat poeta s' hi descubreix galanura de dicció é hi respira l' entusiasme que sent per lo renaixement de las lletras provensals.

La Associació literaria de Girona ha imprés ja lo tomo contenint tots los treballs premiats en lo darrer certámen. Se trobarán de venda los exemplars en las llibrerias de Puig y Verdager.

Lo distingit escriptor, cronista de Girona D. Enrich Claudi Giral ha sigut nombrat per unanimitat sóci honorari de la Societat Arqueològica de Tarragona.

En la acreditada imprenta de Fortanet en Madrid se ha comensat la impresió de la obra de D. Joaquim Botet y Sisó, sobre l' antiga Empuries que fou premiada per la Real Acadèmia de la Historia. Aquesta obra vindrá il·lustrada ab magníficas láminas.

Últimament s' han estrenat las següents obras catalanas: *Combats del cor*, drama en tres actes y en vers de D. Miquel Draper, en lo Teatro Catalá; *Bertoldino*, comedia en tres actes y gran número de cuadros y en vers, en lo Bon Retiro; *Máquinas de la Barceloneta*, pesa en un acte y en vers de D. Jaume Costa, en lo Odeon; *Lo march de diamants* de D. E. Boix, drama en un acte y en vers y *Un Corpus sense sanch*, de D. Ramon Casas, en lo Colegi de D. Evaristo Dey; *Una rosa y dos abellerols*, zarzuela y *Entre dos elements*, pessas representadas á Valencia; *Amor y amargura*, drama en tres actes y en vers, de D. Joseph Gich, á Palafrugell; *L' escut d' or*, drama en tres actes y en vers de D. Joan Cendra, á Vich y *La font dels romans*, drama qual autor no coneixem y *Lo rey tranquil*, zarzuela, lletra del Sr. Marinello y música del Sr. Giral á Tarrasa.

Tenim lo sentiment de anunciar á nostres lectors la mort en esta ciutat del jóve y ja conegut artista D. Enrich Obiols, autor de algunas composicions musicals justament aplaudidas y una de las mes lligítimas esperansas de la música catalana.

La Esquella de la Torratxa que 's publicava ab lo mateix esperit de *La Campana de Gracia* ha passat á ser periódich literari.

La Associació Arqueològica Barcelonesa ha celebrat últimament altre de las sevas periódicas esposicions dedicada al interessant ram

de la indumentaria, especialment de armas y trajos. De las primeras se 'n veyá una nombrosa colecció tant dels pobles civilisats com dels pobles selvatges ostentantse també posats en maniquis una completa colecció de vestits pertanyents la major part al passat segle y á principis del present. Los últims dias se vejé esposada una capsá de rapé d' or ab un magnífich esmalt representant lo busto de un cavaller, que 's diu pertanesqué á la Vallière per regalo que li feu Lluís XIV. Dels principals objectes d' aquesta exposició se n' estan treyent reproduccions fotográficas pera publicarlas en forma d' album al igual que 's feu ab la celebrada anteriorment per la mateixa associació.

S' ha publicat la entrega 19 del *Album pintoresch monumental de Catalunya* contenint una vista del castell de Burriach ab fulla escriptiva de D. Heribert Barallat.

Després de las conferencias donadas per lo Sr. Aulestia sobre Literatura catalana antiga que tant bona impresió han deixat, ha comensat lo Sr. Riera y Bertran també ab molt éxit las de Literatura catalana moderna. En la primera s' ocupá del seu origen y desenvolupament que fixá en l' any 1808; enaltí 'ls treballs de erudits historiadors, inspirats poetas y reputats literatos que portaren la restauració dels Jochs Florals, la institució del Teatro catalá, de societats corals y modernament las de associacions d' excursions y altrás semblants. En las que seguirán se proposa posar de relleu sa importancia actual.

Lo conegut compositor D. Eusebi Ferran está á punt de publicar un volum de cansons deguda la lletra á celebrats poetas catalans.

Per honrar la memoria de D. Francisco Martorell y Penya l' *Ateneo Barcelonés* celebrarà lo dia 22 del present una solemne vetllada literaria y artística. Está encarregat de fer la necrología del benemérit catalá D. Salvador Sanpere y Miquel.

Que segueix progresant la literatura catalana es evident. Avuy tenim la mes gran satisfacció en anunciar la publicació próxima en las Islas Filipinas d' un periódich catalá.

Sembla que també fora de Catalunya se van convencent del esperit artístich que s' es fet general en nostra patria. Bona proba son d' aixó los objectes d' art y d' elevat preu que continuament s' envian á vendre á nostra ciutat desde l' estranger. Per últim los pintors espanyols se dessideixen á seguir aquest camí y no s' hi troban malament. A casa 'l senyor Parés s' han comensat á posar á la venda una serie de quadros, sent lo primer una petita composició del senyor Pradilla que ha estat venuda per sis mil pessetas.

D. Joseph Fiter é Inglés dimití per motius de delicadesa, lo càrrech de president de la *Associació d' excursions catalana*, nombrat en una de las últimas juntas generals.

S' ha constituhit la junta directiva de la *Associació d' excursions catalana* pera 'l present any composta dels Srs. següents: D. Ramon Arabía y Solanas, president, D. Joseph Bofill, conservador del museo, D. Roman Arnet, bibliotecari, D. Marsal Ambrós, secretari, y D. Pere Clapés, tresorer.

Lo vint del present mes s' estrenará en lo teatro de Novedats un drama en un acte y en vers catalá titolat *¡Un angel!*

D. Joan Maluquer y Viladot ha publicat en lo Diari de Barcelona un atinat remitit abogant per que 's prengan en catalá las declaraciones judiciales, dintre Catalunya. Motiva l' escrit de nostre jove amich unas noticias que seguidas d' alguns comentaris publicá dit diari sobre la manera de pendre las declaraciones á Bélgica.

Lo Centro Catalanista de S. Martí de Provensals ha nombrat sa junta directiva composta dels Srs. D. Cárlos Trullá, president, D. Jaume Ros, D. Frederich Rusca, D. Joseph Puig vocals y altres senyors quals noms ignorem.

Próximament serán exposats en un dels salons del *Ateneo Barcelonés* los projectes de reforma de Barcelona que te presentats á nostre Excm. Ajuntament D. Angel J. Baixeras.

La Diputació de Búrgos ha pagat la impressió del catálech de la Biblioteca Provincial. Sabem que estan clasificadas las obras de la Biblioteca provincial de Barcelona. Desitjariam que 's presentés lo catálech á nostre Diputació demanant la seva publicació.

Estan per estrenarse *De la terra al cel* zarsuela música del Sr. Mament lletra dels Srs. Capmany y Molas; á Romea, *Lo que 's veu y lo que no 's veu* comedia en un acte y á Valencia *Lo Prior dels Caputxins* drama del Sr. Palanca; y *D. Abdon* y *D. Senen* joguina comich lírica, lletra del Sr. Sierra, música del Sr. Espino.

SUMARI

JOSEPH BOFILL.	Necrología.	57
JOAQUIM RIERA Y BER-	Los actors del Teatro Catalá.—	
TRAN.	D. Joaquim García Parreño.—	
	D. Lleó Fontova.	72
JOSEPH PUIGGARI.	Confraría del correus en la cape-	
	lla den Marcús.	90
F. UBACH Y VINYETA.	Al trevall.	97
ARTUR GALLARD.	Primavera.	100
JOAN B. PASTOR AICART.	La nina dels ulls blaus.	102
SEBASTIÁ FARNÉS.	La taquigrafía.	104
ID.	Un petó.	»
	La Protecció literaria.	105
	Novas.	107